

Sebahattin Karaca

Aliağa'nın Antik Kentleri

Genişletilmiş 2. Basım

Aliaga Kent Kütüphanesi

Aliağa Kent Kitaplığı Dizisi: 1

Aliağa'nın Antik Kentleri
Genişletilmiş 2. Basım

Yazar
Sebahattin Karaca

Proje Koordinatörü
Şenol Gök

ISBN: 978-975-97975-7-7

Eylül 2017/Ankara

Tasarım ve Baskı

AKARE Araştırma Propaganda Reklam Ltd. Şti.
Abdullah Cevdet Sok. 26/7 Çankaya/ANKARA
www.akarereklam.com.tr
Tel: 0 (312) 442 61 25
E-mail: info@akareaajans.com

Aliağa Belediyesi
Kültür Mahallesi Lozan Caddesi No: 47 Aliağa - İZMİR
Tel: (0232) 6161980
E-mail: aliagatarihi@aliaga.bel.tr

Bu eser, Aliağa Belediyesi'nin kültür hizmetidir.

Genişletilmiş 2. Basım

Aliağa'nın Antik Kentleri

Sebahattin Karaca

2017

Aliağa Kent Kitaplığı Dizisi: 1

İçindekiler

Sebahattin Karaca hakkında.....	7
Tarih okumak, tarih bilmek ve Aiolo antik kentleri (Önsöz)	9
Sunuş	11
Gryneion'un yaban akşamında (şiiir)	13
Aigai	15
Aigai nerededir? Nasıl gidilir?	17
Aiolis'te bir dağ kenti: Aigai	17
Adı nereden geliyor?	18
Tarihsel süreç	18
Aigai'nin görölmeye değer yerleri	21
Bouleuterion (Kent Meclis binası)	21
Agora (Çarşı) binası	24
Macellum (Et Balık Pazarı)	25
Yağmur suları Aigai için çok önemli	26
Elaia	29
Elaia nerededir? Nasıl ulaşılır?	31
Pergamon'un Limanı Elaia	31
Adı nereden geliyor?	32
Tarihsel süreç	33
Bir diplomat gezginin gözüyle Elaia ve bölgemiz	37
Bölgede kazılar	38
Liman yapısı	39
Günümüzde Elaia	40
Sakar Tepe	41
Elaia'nın ünlüleri	42
Alkidamas (MÖ 4. yüzyıl)	42
Gryneion	43
Gryneion nerededir, nasıl ulaşılır?	45
Gryneion adı nereden geliyor?	45
Tarihsel süreç	48
Kehanet Merkezi Gryneion	49
Apollon Tapınağı nerede?	50
Midye ve istiridyeleriyle ünlü kent	51
Antik kentte kazı ve yüzey araştırmaları	51

Kyme	57
Kyme nerededir, önemi nedir?	59
Tarihsel süreç	61
Aioller, Ege'nin bereketli topraklarında.....	61
Kyme tarih sahnesine çıkıyor	62
Strabon, Kyme'yi anlatıyor	64
Persler Ege kentlerini tehdit ediyor	65
Persler gitti, Büyük İskender geldi.....	69
Kyme, Bergama Krallığı'nın bir kenti.....	70
Ekonomik-siyasi durum	71
Kyme'de ilk araştırmalar.....	71
Cumhuriyet kuruldu, Çekler Kyme'yi kazmaya başladı	73
Son 40 yıldaki kazılarla İtalyanlar Kyme'yi araştırıyor	74
İzmir Demir Çelik (İDÇ) sahasındaki kazılar	78
Batı Limanı sahası kazıları.....	79
HABAŞ Fabrikası sahasındaki kazılar	82
Kyme'nin ünlüleri.....	82
Ephoros (MÖ 405-330)	82
Hesiodos (MÖ 8.yüzyıl)	83
Gaius Blossius (MÖ 2. yüzyıl)	84
Homeros (MÖ 8. yüzyıl)	85
Archippe (MÖ 2. yüzyıl).....	86
Hermodice (MÖ 7. yüzyıl)	87
Herakleides (MÖ 4. yüzyıl).....	87
Myrina	89
Myrina adı nereden geliyor?.....	91
Myrina nerededir, nasıl gidilir?	91
Tarihsel süreç	92
Bölgede kazılar	96
Pişmiş toprak heykelcikler.....	96
Nekropol kazılarında elde edilenler.....	97
George E. Bean'in Myrina araştırmaları.....	101
Baltazzi ailesinin arkeolojiye ilgisi	102
Bibliyografya ve Kısaltmalar	105
Dizin	111
Teşekkür	119

Sebahattin Karaca, 1951 yılında Keskin’de doğdu. Ankara Anadolu Turizm ve Otelcilik Meslek Lisesi’nde okudu. Yurt dışında 11 yıl turizm alanında mesleki tecrübe kazandıktan sonra Foça’nın ilk otellerinden birini hizmete açtı. Turizmde birçok tesis kazandırarak bölgemizin tanıtımına ve gelişimine katkıda bulundu. Belediye Meclis Üyeliği yaptı. Çeşitli sivil toplum kuruluşlarında, vakıf ve derneklerde toplum yararına çalışmalar gerçekleştirdi. Mesleki tecrübesi ile ülke ve bölge turizminin gelişmesi, çeşitlendirilmesi ve devamlılığının sağlanması konusunda etkin çaba gösterdi. Yerel tarih ve arkeoloji konusunda da önemli araştırmalar yapan Karaca, Kuzey Ege’nin tarihi ile ilgili yaptığı araştırmaları yazdı ve paylaştı. Halen yerel gazeteler ve internet sitelerinde bölge tarihi ile ilgili araştırmaları ve yazıları yayınlanmaktadır. Evli ve iki çocuk babası olup, iyi derecede Almanca, İngilizce ve Fransızca konuşmaktadır.

Önsöz

Tarih okumak, tarih bilmek ve Aiol antik kentleri

Tarihin en kısa tanımı, insanlığın bütün geçmişı'dir. Tarih öğrenmenin sayılamayacak kadar yararı vardır. Geçmiş öğrenilmeden, nerden gelip nereye gittiğimizi; kendimizi, mensubu olduğumuz milletimizi, bizi biz yapan ortak değerlerimizi; üstünde yaşadığımız toprağı bilmek mümkün değildir. İşte bu değerlerin öğrenilmesi de tarih okumakla mümkündür.

Geçmişin öğrenilmesine nereden başlamak gerekir, sorusuna verilecek cevap; yaşadığın yöreden olmalıdır. Biz bu çalışmamızda yalnızca Aliağa'nın 8 bin yıl önce başlayıp bugünlere ulaşan tarihi, arkeolojik, kültürel ve toplumsal öyküsünden; çok kısa, özet bilgileri bir araya getirdik. Bu kitabın birinci basımı, 2015 yılında yapıldı ve kısa sürede tükendi. Özellikle öğrencilerimizin, gençlerimizin yaşadığı yöreyi öğrenme gayreti bizim için büyük bir mutluluk oldu.

Kitabın ikinci basımını gerçekleştirmeden önce kapsamlı bir şekilde elden geçirdik. Bazı yeni bilgiler ekledik. Hataları düzelttik. Tekrar olduğunu düşündüğümüz bazı kısımları çıkardık. Birinci basımda olmayan Aigai'yi bu basımda kitabımıza ekledik. Çünkü Aigai, idari olarak Aliağa sınırları içinde olmasa da gerek kültürel uygarlık mirası gerekse de coğrafi yakınlık olarak yöremizin çok önemli bir antik kenti.

Yaşadığımız topraklarda kurulmuş uygarlıkların izlerini bulabileceğiniz kitabımız öncelikle öğrencilere tarihi ve arkeolojiyi sevdirmeyi; yaşadığımız coğrafyanın ne büyük zenginliğe sahip olduğunu anlatmayı amaçlamaktadır.

Aliağa Belediye Başkanı Sayın Serkan Acar, kentin binlerce yıllık kültür birikiminin genç kuşaklara öğretilmesi için büyük bir çaba sarfetmektedir. Birinci basımda olduğu gibi, ikinci basımda da bu kitabın elinize ulaşmasında değerli destekleri için Sayın Belediye Başkanı Serkan Acar'a ve Aliağa Belediyesi'ne teşekkür ederim.

Yararlı olması dileğimle.

Sebahattin Karaca

Eylül, 2017

Sunuş

“Tarih bir toplumun geçmişi ve geleceği arasındaki köprüdür”

Yaşadığımız zaman diliminde Aliağa'nın kendi halinde, küçük bir tarım kasabasından dev bir sanayi kentine dönüşmesine tanık olduk. Bu baş dönürücü gelişme sadece 50 yılda oldu. Ancak bu topraklarda uygarlığın kurulması ve gelişmesi binlerce yıllık bir geçmişe sahip. İnsanoğlunun tarih ve uygarlık yürüyüşünde yaşadığımız coğrafya büyük önem taşıyor. Kyme, Myrina, Gryneion, Elaia, Aigai gibi yakın çevremizdeki antik kentlerle binlerce yıllık uygarlığın izleri halen varlığını koruyor.

Tarih, bir toplumun geçmişi ve geleceği arasındaki köprüdür. Bu gerçekten hareketle geçmişi bilir, yaşadığımız coğrafyayı tanır, tabiatı, çevre koşullarını iyi anlarsak daha çok sever, geleceğe de daha güvenle bakabiliriz.

Tarih, kültür ve uygarlık; kentleri kent yapan, çok önemli değerlerdir. Bu değerler, insanlık için eşi bulunmaz, paha biçilmez öneme sahip bir mirastır. Bu mirası bugünden geleceğe taşımak ise hem görevimiz, hem sorumluluğumuz olmalıdır. Biz bu sorumlulukla elinizdeki kitabı hazırladık.

Bu kitapta, tarihe ilgi duyan, turizmci Sebahattin Karaca'nın çevremizdeki antik kentlerle ilgili araştırma ve notlarını bir araya getirdik. Yakın çevremizdeki antik kentlerle ilgili kısa bilgilerin olduğu bu kitap; özellikle öğrencilerimiz, gençlerimiz için bir gezi rehberi niteliğini de taşıyor. Birinci basımını 2015 yılında yaptığımız kitap büyük ilgi görüp kısa sürede tükenince 2017 yılında 2. basımı gerçekleştirildi.

Aliağa'nın Antik Kentleri kitabımızın ikinci basımının öğrencilerimize ve yerel tarihe meraklı hemşehrilerimize yararlı bir kaynak olmasını diliyoruz. Bilgileri derleyen, toplayan ve bunları bize bu yayında sunan Sebahattin Karaca'ya çok teşekkür ederiz.

Serkan Acar

Aliağa Belediye Başkanı

Eylül, 2017

Gryneion'un yaban akşamında

Yabanıl bir Gryneion akşamında
Unutulmuş bir gül kokusuydun
Duyulmamış bir ses
Görülmemiş bir renktin,
Denizle akşamın karışımında.

Ve Pitane'den
Belki Myrina'dan gelen esintiydin
Pırıltılı enginlere serpilmiş
Egeli bir sevgiydin.
Yabanıl bir gizemdin ki
Yanımdaydın
Fikrimdeydin
İçimdeydin...

Nefesinin sıcaklığıydı
Tenimde duyduğum
Gözlerinin ışıltısıydı donup kaldığım
Ve sözlerindi, sunak yakarışlarında
Bir anladığım
Bir anlamadığım...

Bugündeysdik oysa, el eleydik, bütündük
Yalın ve özgürdük azatlanmışlığımızda.
İçimizde eski bir sevdadaydı filizlenen yeniden
Ve antik bir türküydü başlayan, kendiliğinden
Gecenin nemi değmiş tuzlu dudaklarımızda.

Nevzat Erkol
Aliğa, 2016

“Aiolis’te bir dağ kenti”

Aigai

Harita 1. Batı Anadolu ve Aiolis Bölgesi

Uygarlık tarihine büyük izler bırakan Aiolis kentlerini gösteren harita. Bölgenin sınırları, Hermos'dan (Gediz Nehri) başlayıp Kaikos'un (Bakırçay) güneyine kadar uzanır.

Aigai

Aigai nerededir? Nasıl gidilir?

Tarihe ve arkeolojiye meraklıysanız, Gün Dağı'ndan bugüne selam duran Aigai Antik Kenti, çitlembik ve delice ağaçlarının arasındaki kalıntılarıyla geçmişin hikayesini size anlatmak için sabırsızlanıyor.

Aigai'ye, Aliağa'dan 14 km mesafede bulunan Yeni Şakran mahallesinden gidilir. İzmir-Çanakkale kara yolundan Yeni Şakran'a ulaştığınızda sağa köy ve Cezaevi yoluna dönüp 8-10 km yolculuktan sonra Manisa'ya bağlı Köseler köyüne ulaşılır. Köseler köyü içinden yaklaşık 2 km mesafede bulunan Gün Dağı, Aigai antik kentine ev sahipliği yapmaktadır¹. Aigai'nin hemen altında, bekçi kulübesinin bulunduğu yere kadar aracınızla gidebilirsiniz.

Aiolis'te bir dağ kenti: Aigai

Aigai, Aioller'in bu bölgede kurduğu 12 kent arasında anılan kentlerdendir. Nemrut Kale olarak da bilinir. İdari olarak, Manisa iline bağlı olsa da coğrafi olarak Aliağa'nın hemen yanı başındadır.

Aigai, güney ucunda birleşen antik Pythikos (Kocaçay) ile onun kolu olan Setlik Deresi'nin ortasında bir yarımada gibi uzanan bir tepe ve onun kuzey rüzgârına kapalı batı ve güney yamaçları üzerine konuşlanmıştır. Kent, antik çağda Aspendene adı verilen, günümüzdeki adıyla Yunt Dağı üzerinde, volkanik kayalıklarda hayvancılık –*özellikle kente adını veren keçi yetiştiriciliği*– ve küçük ovacıklarda birikmiş verimsiz toprakta tarım yaparak yaşamlarını sürdürenlerin kurduğu ve 1.000 yıla yakın bir süre yaşattıkları bir dağ kentidir. Kent, Ege Denizi'nin kıyısında yeşermiş uygarlıktan da hiç vazgeçmemiş, görgülü bir halkı barındırmıştır².

Aigai, çevresi uçurumlarla çevrili, ulaşması ve gezmesi zor kentlerden biridir. Klasik, Hellenistik-Roma dönemlerini yaşamış antik kentler ara-

¹ Prof. Dr. Bilge Umar, *Aiolis, Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi*, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2002

² Prof. Dr. Ersin Doğer, Arş. Gör. Dr. Yusuf Sezgin, Yard. Doç. Dr. Lale Doğer, Arş. Gör. Mehmet Gürbüz, Öğr. Gör. M. Hamdi Kan, *Aigai*, Ege Üniversitesi Arkeoloji Kazıları, İzmir, 2012.

sında en görkemlilerindendir. Bugüne kadar sürdürülen kazı çalışmaları sonucunda ele geçen en erken buluntular, MÖ 8. yüzyılın sonuna tarihlenmektedir. Dik yamaçlar ve akarsularla korunan Aigai'nın MÖ 547 yılından sonra ortaya çıkan Pers egemenliğine karşı direndiği ve bağımsızlığını koruduğu anlaşılmaktadır³.

Adı nereden geliyor?

Aigai adının kökeni ile ilgili farklı görüşler mevcuttur. 12 yıl boyunca Aigai kazılarını yöneten Arkeolog Prof. Dr. Ersin Doğer, "Aiga (Ayga veya Ega) keçi demektir eski Helence'de. Aigai de Keçiler Yurdu" şeklinde tanımlama yapar⁴. Araştırmacı merhum Şükrü Tül, Aigai kentinin sikkelerinde betimlenen yarım keçi figürleri dikkate alındığında, Aigai adının Keçiler halkı olarak çevrilmesi gerektiğini öne sürer⁵. Bilge Umar ise Aiga sözcüğünün Hellen dilinden olmadığını ve o dildeki keçi anlamına gelen sözcüklerle benzerliğinin rastlantısal olduğunu belirtir⁶. Strabon, üzerinde Dikili ve Çandarlı'nın da bulunduğu yuvarlak yarımada'nın ilkçağdaki adının Aiga (Burnu) olduğunu kaydeder. Ancak bu Aigai adını açıklamak için yeterli değildir. Pelasgos dili üzerine uzmanlığı bulunan Van Windekens'e göre büyük olasılıkla Aigai sözcüğü Meşe anlamındaydı⁷.

Tarihsel süreç

Aigai, MÖ 1.100 yıllarından sonra Yunanistan'dan gelerek, Kuzeybatı Anadolu kıyılarına yerleşen Aioller tarafından kurulmuştur. Tarihçi Herodotos (MÖ 5. yüzyıl), Aigai kentini Aioller'in kurduğu 12 kent arasında sayar⁸.

Kent, MÖ 3. yüzyılın başlarından itibaren, Pergamon Krallığı'nın desteğiyle bölgede ekonomik ve kültürel bir çekim merkezi olmuş, tiyatro, Kent Meclisi binası (bouleuterion) ve agora binası (çarşı binası) gibi görkemli kamu yapılarıyla donatılmıştır.

³ Prof. Dr. Ersin Doğer - Yusuf Sezgin, "Dalgalı Taş Denizi" Aigai'de artık Kaybolmak Mümkün Değil, Aktüel Arkeoloji Dergisi, İstanbul, Sayı 11, Nisan 2009

⁴ Prof. Dr. Ersin Doğer, *Bilmece Antik kentler 1, Aiolis Şiirleri ve Meraklısına Notlar*, Ege Yayınları, İzmir, 2010.

⁵ Şükrü Tül, *Aigai: Aiolis'te Bir Dağ- Kent*, Ege Yayınları, İstanbul, 1995.

⁶ Prof. Dr. Bilge Umar, *Aiolis, Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi*, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2002

⁷ Prof. Dr. Bilge Umar, *Aiolis, Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi*, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2002

⁸ Yrd. Doç Dr. Yusuf Sezgin, *Aiolis'te bir Dağ Kenti: Aigai*, Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 3, Sayı 5, Ocak 2013.

Resim 1. Aigai heykelleri

Aigai antik kentindeki kazılarda Halk Meclisi binasında (Bouleuterion) ele geçen heykellerden biri kentin ve Meclisin koruyucu tanrıçası Hestia'dır. (Fotoğraf: Aigai Kazı Arşivi)

Resim 2. Aigai heykelleri

Aigai kazılarında ele geçen heykeller, muhteşem bir sanatsallığı bugüne taşıyor.
(Fotoğraf: Aigai Kazı Arşivi)

Aigai, tıpkı Pergamon gibi zorunlu biçimde dik yamaçlara göre düzenlenmiştir. Kentteki pek çok yapı, teras duvarlarıyla oluşturulmuş düzlükler üzerinde yer alır. Roma Devri'nde hamam yapıları ile zenginleştirilen kent, MS 17 yılındaki büyük depremden zarar görmüştür. Depremin yaraları, Roma İmparatoru Tiberius'un yardımlarıyla sarılmıştır. Kent, MS 7. yüzyıldaki Arap akınları nedeniyle terk edilmiştir. Kentteki en son iskân ise 12. ve 13. yüzyıllarda sadece Demir Kapı ve ardındaki sınırlı bir alanda yer alan küçük bir geç Bizans kale-iskânıdır. Söz konusu iskâna ait bir şapel (küçük kilise) kazılar sonucu açığa çıkarılmıştır. Bu Bizans yerleşiminin sakinleri de, 14. yüzyılın sonlarında Manisa ve çevresini ele geçiren Saruhanoğulları tarafından terke zorlanmıştır⁹.

Aigai Antik Kenti'ndeki arkeolojik kazı çalışmaları, 2004'den 2016 yılına kadar Ege Üniversitesi Arkeoloji bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Ersin Doğer başkanlığındaki ekip tarafından gerçekleştirilmiş, Doğer'in 2016 yılında emekli olmasının ardından Yrd. Doç. Dr. Yusuf Sezgin tarafından devam ettirilmiştir.

⁹ Prof. Dr. Ersin Doğer, *Aigai Antik Kenti Geçmişin İzlerini Günümüze Taşıyor*, Manisa Kültür ve Turizm Dergisi, Haziran Temmuz 2011

Aigai'nin görülmeye değer yerleri

Kentin görülmeye değer yapılarından en önemlileri, Hellenistik Dönem duvar işçiliğinin en güzel örneklerinin sergilendiği 3 katlı Çarşı Binası (Agora) ve Kent Meclisi binasıdır (Bouleuterion). Kentin güneye ve batıya bakan yamaçlarında henüz toprak altında olan tiyatro, gymnasium, stadium ve hamamlar gibi kamu yapıları yer alır. Bekçi kulübesinin doğusunda, kente gelen antik yol, nekropolis (mezarlık alanı) içinden geçmektedir. Hellenistik sur kalıntılarının ortasında görülen kuzey kapısından kente giren taş döşeli cadde, ziyaretçileri tüm görkemi ile karşılayan kuzey hamamının teras duvarının yanından geçerek, Tiberius Kapısı'na ulaşmaktadır. İmparator Tiberius adına bir onur yazıtına sahip olan bu kapı, MS 17 yılındaki depremde sonra İmparator'un yardımıyla yeniden yapılmış olmalıdır. Taş döşeli yol takip edildiğinde, önce Bouleuterion (Kent Meclisi binası) görünmektedir. Bouleuterion'u geçtikten sonra, sol tarafta (doğuda) üç katlı Agora binasının batı kapısına ve güneyde agora meydanına ulaşılmaktadır. Agora meydanından sonra, yön oklarını ve patikaları takip ederek, güney ve batı yamaçlarda yer alan ve henüz arkeolojik kazısı yapılmamış; batı hamamı, gymnasium ve tiyatro gibi resmi yapılara ulaşmak veya agora duvarının görkemine tanık olmak için yamaçtan aşağıya, duvarın önüne inmek mümkündür.

Agoranın duvarı önünden aşağı vadiye bakıldığında, Kocaçay (Titnaios-Pythikos) görünmektedir. Eğer agoranın önünden kuzeye, yani Köşeler köyüne doğru yürünürse, Demirkapı olarak adlandırılan kent kapısına, Bizans şapeline ve Roma yapılarına ulaşılabilir. Kentte çeşitli yerlerde çok sayıda sarnıç ve kuyu bulunmaktadır. Bu sayede, etrafına göre yüksekte kalan Aigai'nin su ihtiyacı karşılanmıştır.

Bouleuterion (Kent Meclis binası)

Boule adlı Kent Meclisi'nin toplantılarını gerçekleştirdiği mekân olan Bouleuterion, yaklaşık 15x23 m ölçülerinde, üstü kapalı bir yapıdır. Yarı daire şeklindeki oturma sıraları 150-200 kişi kapasitelidir. Bu sıraların önünde orkestra adı verilen düzlük yer alır. Orkestra, meclis üyelerinin konuşmalarını yaptığı ve dini törenlerin gerçekleştirildiği bir alandır. Bu alanda yer alan bir sunağın parçaları, kazılar sonucu ele geçmiştir. Yapının önünde yer alan kapılarla girilen dört adet mekân, meclisin görevleriyle ilgili işlev görmüş olmalıdır. Ön cephenin kabartmalar ve yazıtlarla bezeli olduğu anlaşılmaktadır. Meclis binasına giriş güneyde, agora yönünde yer alan kapılarla sağlanmıştır¹⁰.

¹⁰ Prof. Dr. Ersin Doğer, *Aigai Antik Kenti Geçmişin İzlerini Günümüze Taşıyor*, Manisa Kültür ve Turizm Dergisi, Haziran Temmuz 2011

Resim 3. Aigai antik kenti

Aigai, tıpkı Pergamon gibi zorunlu biçimde dik yamaçlara göre düzenlenmiştir
(Fotoğraf: Aigai Kazı Arşivi)

Resim 4. Aigai tüm görkemiyle günümüzde de ayakta
2017 yılında Aigai'den bir görüntü (Fotoğraf: Hulusi Yılmaz)

Kazılar sonucu gün yüzüne çıkarılan yapının, MÖ 2. yüzyılda inşa edildiği ve MS 3. yüzyıla kadar kullanımda olduğu anlaşılmaktadır. Kazılarda 6 adet mermer heykel bulunmuştur. Bunlardan biri 2 metrelik bir tanrıça heykelidir. Heykelin Hestia Bollaia'ya ait olduğu ve oturma sıralarının karşısında yer aldığı düşünülmektedir. Diğer heykeller ise kuzey cephede yer alan nişin içine, onurlandırma yazıtlarıyla birlikte yerleştirilmişlerdir. Bu heykeller, meclis binasının inşasına katkı sağlamış, kentin ileri gelen bir ailesinin üyelerine aittir. Meclis binasında ayrıca bronz heykellerin de bulunduğu anlaşılmaktadır. Günümüze kalmış olan meclis yapısının altında, iki yüzyıl daha eskiye ait bir yapı da bulunmaktadır. Bu yapının daha erken bir meclis binası olduğu düşünülmektedir¹¹.

Agora (Çarşı) binası

Aigai'nin belki de en görkemli kalıntısı, Çarşı'nın yani Agora binasının 13 m yüksekliğinde ve 80 m uzunluğunda korunmuş olan doğu duvarıdır. Duvarın 2 bin 200 yaşında olduğu düşünülürse, ihtişamı daha iyi anlaşılacaktır. Agora binası, istinat duvarıyla oluşturulmuş bir teras üstüne inşa edilmiştir. Agora binası üç katlıdır. En alt katta, yan yana 12 dükkân yer almaktadır. Orta kat depo mekânı olarak kullanılmış olmalıdır. Üçüncü kat

¹¹ Arş. Gör. Dr. Yusuf Sezgin, *Aigai Keçiler Yurdu*, Seyahatname Kültür ve Gezi Dergisi, Sayı 7, Ocak-Şubat 2010

Resim 5. Aigai Nekropolisi

Yaklaşık 1800 yıllık bir parfüm kabı gün yüzüne çıkarken. (Fotoğraf: Aigai Kazı Arşivi)

ise mermerden İon başlıkları olan andezit sütunlarla taşınan çatıya sahip bir stoadır (portiko, revak, sundurma). Bu stoa, bir üst terastaki meydanla bağlantılıdır¹².

Macellum (Et Balık Pazarı)

Aigai'nin en ilginç yerlerinden biri de Macellum'dur. Yani günümüzdeki ifadesiyle et- balık pazarı ya da bir mezat yeri, mezbaha. Ege Denizi'ne 15 km uzaklıkta olan Aigai, iki akarsuyun ortasındadır. Pythikos (Güzelhisar Çayı) tatlısu balıkları ve yılan balıkları açısından çok zengindir. Dağlık arazi keçiler ve domuzlar için çok uygun koşullar sunmaktadır. Aigai halkının avcılık, hayvancılık açısından hiç sıkıntı çekmediği kolaylıkla anlaşılabılır. İşte Agora binasının hemen önünde yer alan bir satış ya da mezat yeri bu konuyla ilgilidir¹³. Söz konusu yapı Hellenlerin Makellon, Romalıların Macellum adını verdikleri bir balık veya et pazarı olarak hizmet etmiş olmalıdır. 8.50 m çapındaki yapı, düzgün plaka taşlardan oluşturulan dört basamağa sahiptir. Macellum'un zemini, bir ıslak mekân olarak kullanıldığı için düzgün blok taşlarla döşenmiştir. Binanın, üzerine oturduğu terasın genişletilmesiyle MS 1. yüzyılda inşa edildiği düşünülmektedir¹⁴.

¹² Prof. Dr. Ersin Doğer, *Aigai Antik Kenti Geçmişin İzlerini Günümüze Taşıyor*, Manisa Kültür ve Turizm Dergisi, Haziran Temmuz 2011

¹³ Prof. Dr. Ersin Doğer, *Aigai'de Bir Macellum*, *Miko Mevsimlik Ege Kültürü Dergisi*, Sayı 5 (Bahar), 2016

¹⁴ Prof. Dr. Ersin Doğer, *Aigai'de Bir Macellum*, *Miko Mevsimlik Ege Kültürü Dergisi*, Sayı 5 (Bahar), 2006

Photogr. v. R. Bohn.

Lichtdruck der Reichsdruckerei

Abbildung 4.

MAUER DER ALTSTADT

Resim 6. Aigai kent surları

Aigai kent surları üzerinde Köseler köyünden bir yörük. 1886 Yılı. (Fotoğraf: R. Bohn)

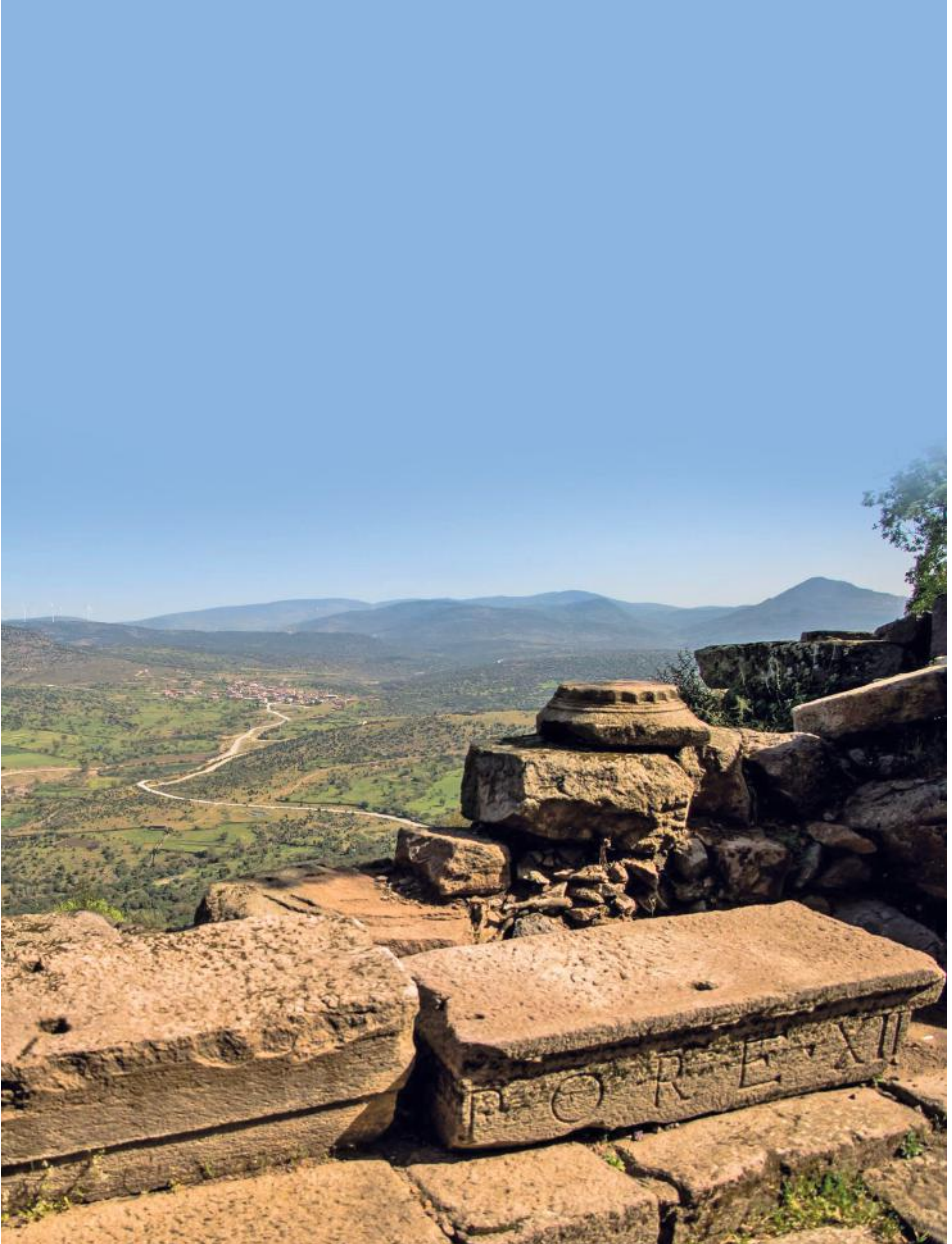
Yağmur suları Aigai için çok önemli

Aigai halkı yağmur suyuna büyük ihtiyaç duymuş; kentte tüm cadde ve sokaklar taşlarla döşenmiş; taş döşemelerin alt kesimleri yağmur sularını irili ufaklı yüzlerce sarnıca yönlendiren kanalizasyon sistemi ile donatılmıştır. Kazısı gerçekleştirilen sarnıçlardan birisinin kullanım evresine ilişkin tabaka içinde çok sayıda tam ve tama yakın kap ele geçmiştir. MS 12-13. yüzyıllara ait Bizans sırlı ve sırsız vazolardan oluşan buluntu grubu elde edilmiştir.

Sarnıç zemininde yer alan sığ bir çukur içinde MÖ 2. yüzyıla ait 12 adet bronz Aigai sikkesi ele geçmiştir. Bilinçli olarak açılmış bir çukur içine yerleştirilen sikkeler, sarnıcın Hellenistik dönemdeki ilk kullanım evresinde, bir anlamda sunu olarak bırakılmış olmalıdır. Sikkeler, daha sonraki dönemlerde sarnıcın temizlenip kullanılmasına rağmen, zemindeki çukur içinde kalmaları nedeniyle korunmuş olmalıdır. Sarnıcın dibine yakın bir alana kadar MS 12-13. yüzyıl Bizans seramiklerini ele geçmesi, sarnıcın Hellenistik dönemde kullanılmaya başlanmasının ardından, Bizans dönemine kadar defalarca temizlenmiş olduğunu göstermektedir¹⁵.

¹⁵ Arş. Gör. Dr. Yusuf Sezgin, *Aigai Keçiler Yurdu*, Seyahatname Kültür ve Gezi Dergisi, Sayı 7, Ocak-Şubat 2010

Prof. Dr. Ersin Doğer'e göre Aigai, pek çok antik kentin aksine, *–belki de ulaşımı çok güç olduğundan–* ömrünü doldurduktan sonra çok fazla tahribata uğramamıştır. Çitlembik ve delice ağaçlarının arasındaki kalıntıları, bize geçmişin hikâyesini anlatmak için sabırsızlanmaktadır.

Resim 7. Aigai'de ilk kazı 1882'de yapıldı

Aigai'de ilk kazı çalışması 1882 yılında Fransız araştırmacı M.A. Clerc tarafından yapılmıştır. Zamanın yıkıcılığına inatla direnen kent kalıntıları ziyaretçileri etkilemektedir. (Fotoğraf: Aigai Kazı Arşivi)

“Kaikos’un yanında,
Pergamon’un liman kenti”

Elaia

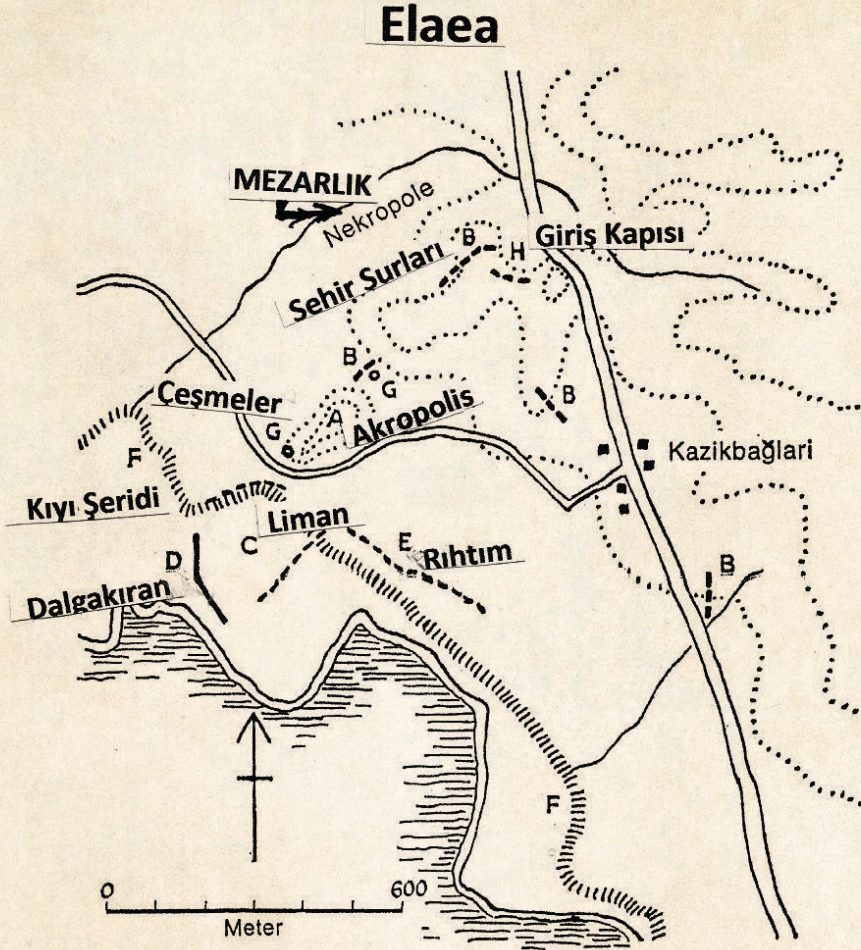

Abb. 18 Plan von Elaea

A Akropolis / B Stadtmauern / C Hafen / D Hafenmole / E Kai / F Alter Küstenverlauf / G Brunnen / H Tor

Harita 2. Elaia antik kent Planı

Elaia

Elaia nerededir? Nasıl ulaşılır?

Antik Elaia kenti, İzmir-Çanakkale kara yolunun kenarında, Bergama ilçesinin Zeytindağ beldesine (mahalle) bağlı geçmişteki adı Kazlık, günümüzde adı Kazıkbağları (Kazıklı Bağlar) olan yerleşim yerinin 1 km yakınında yer almaktadır. Aliağa ile Bergama ilçeleri sınırındadır. Kent, batısındaki Kaikos (Bakırçay) Nehri'nin Ege Denizi'ne karıştığı deltası ile kuzey ve doğu tarafında uzanan dağ silsileleri arasına konumlanmıştır. Eski Çağın önemli bir yerleşim yeri olup, Bakırçay'ın getirdiği alüvyonlardan ötürü denizden uzaklaşarak bir tepenin üzerinde kalmıştır. Kent, Hellenistik Çağ'da Bergama'nın iskelesi işlevini üstlendi¹⁶. Günümüzde Limanın mendireği dışında, yer üstünde görünür halde bir kalıntı bulunmamaktadır. Kazıkbağları mevkinde yer alan akaryakıt istasyonunun karşısındaki toprak tarım yolundan denize doğru yaklaşık 1 km ilerlendiğinde bu mendirek kalıntısına ulaşmak mümkündür. Yolun bitişiğindeki küçük bir kuyuyu ve sağınızdaki tepeyi gördüğünüzde Elaia'ya gelmişsiniz demektir¹⁷.

Pergamon'un Limanı Elaia

Gezgin İbrahim Fidanoğlu'na göre, Elaia suların bin yıldır kıvrım kıvrım yeniden kıyıyı çizdiği bir dünyanın ucunda, Batı Anadolu'nun neredeyse su üstünde kalabilmiş yegâne mendireğidir¹⁸. Kentin akropolü diyebileceğimiz bir tepeliğin etrafına yayılmış haldeki o günlerin izleri, Bakırçay'ın Çandarlı Körfezi'ne kavuştuğu noktada kurulmuş bir kentin topoğrafyasının; tarih boyunca bir yandan depremler, bir yandan da akarsuyun kilometrelerce uzaktan taşıyıp getirdiği alüvyonlu topraklarla körfezin içine doğru sürdürdüğü tekdüze hareket sonucunda nasıl değiştiğinin bir göstergesi olarak karşımızda durmaktadır.

Amasyalı coğrafyacı Strabon, Batı Anadolu'da yer alan kıyıdaki kentleri anlatırken kentin deniz kıyısında bir liman konumuna sahip olduğunu belirtmektedir:

¹⁶ Bilge Umar, Türkiye'deki *Tarihsel Adlar*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1993.

¹⁷ Bilge Umar, *Aiolis, Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi*, İnkılap Yayınevi, 2002

¹⁸ İbrahim Fidanoğlu, *Çandarlı çevresinde dolaşırken*, İzmir Kültür ve Turizm Dergisi, Sayı 32, İzmir, 2015

“Pitane’den (Çandarlı) sonra Kaikos (Bakırçay) nehrine gelinir. Bu nehir, otuz stadia ötede Elaitikos körfezine dökülür. Kaikos’un karşı kıyısında, nehirten on iki stadia ötede bir Aioli kenti olan Elaia bulunur. Pergamon’dan sadece 120 stadia uzakta bulunduğu için burası Pergamon’luların limanıdır.”¹⁹

Yine biraz ilerde Strabon, kentin kuruluş ve konumuna dair şunları yazmaktadır:

“...sonra Grynion denen bir köye, bir Apollon sunağına, bir eski kehanet ocağına, beyaz mermerden yapılmış görkemli bir tapınağa ulaşılır. Yetmiş stadia sonra Menestheus ve onunla birlikte İlion seferine katılmış olan Athenalılar tarafından kurulmuş olan ve Attaloslara ait bir limanı ve deniz merkezi bulunan Elaia gelir.”²⁰

Adı nereden geliyor?

Elaia adı Hellen dilindendir. O dilde zeytinlik demektir ve bu ilkçağ kentinin bulunduğu yöre bugün de yoğun zeytinlik bölgesidir²¹. Giritliler zeytine Elaiwa derlerdi. Akrabaları Yunanlar ise önce elaia, sonra da oliva demişlerdir.

Resim 8. Elaia kenti mendirek

Elaia antik kenti liman bölgesinin günümüzdeki görünümü ve Kazıkbağları’nda kuzey-güney yönünde uzanan mendirek. (Fotoğraf: İbrahim Fidanoğlu)

¹⁹ Strabon, *Coğrafya (Geographika)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1975.

²⁰ Strabon, *Coğrafya (Geographika)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1975.

²¹ Bilge Umar, *Aiolis, Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi*, İnkılap Yayınevi, 2002

Resim 9. Zeytinin adını verdiği kent

Hellen dilinde “zeytinlik” anlamına gelen Elaia’da binlerce yıl sonra bugün bile ölmez ağaç zeytinler bolca bulunuyor. (Fotoğraf: İbrahim Fidanoğlu)

Ancak Bilge Umar’a göre, Elaia adının, Luwi kökenli, geçit/boğaz anlamında ela sözcüğünden türetilmiş bir adın Hellen ağızına uydurulmuş biçimi olması olasılığı da vardır²². Çünkü Elaia kenti, gerçekte, Hellen kolonizasyonundan eskidir²³. Ela-uwa geçit-lik anlamındadır. Çandarlı Körfezi’nin eski adı ise Elaitikos Körfezi idi. Yani Elaia Körfezi. Byzantion’lu Stephanos’a göre ise Elaia’nın diğer adı ise Kidainis’tir²⁴.

Tarihsel süreç

Elaia bir Aioli kenti değil, Batı Anadolu kıyılarındaki en eski Grek yerleşim yeridir. Hellen’lerin destan inancına göre ise, daha Troia Savaşı döneminde, Atina kentinden gelip Troia’da çarpışan bir savaşçılar topluluğunun önderi olan Menestheus Elaia’yı kurduğu ve Elaia’nın, Batı Anadolu kıyılarında kurulan ilk Hellen kenti olduğu belirtilir²⁵. Aioller buna göre, Kaikos (Bakırçay) nehrinin ağzında zaten var olan bir kente yerleşmiştir. Elaia, Aioller tarafından kurulmuş olmadığından, on iki Aioli kentinden oluşan birliğe de dâhil edil-

²² Bilge Umar, *Aiolis, Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi*, İnkılap Yayınevi, 2002

²³ Bilge Umar, *Türkiye’deki Tarihsel Adlar*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1993.

²⁴ Bilge Umar, *Türkiye’deki Tarihsel Adlar*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1993.

²⁵ George Ewart Bean, *Eskiçağda Ege Bölgesi*, Arion Yayınları, İstanbul, 1997.

Resim 10. Pergamon'un liman ve donanma üssü

Pergamon açısından Elaia, kıyıya en yakın konuma sahipti. Pergamon kralları Elaia'yı bir liman ve donanma üssü haline getirmişlerdir. (Fotoğraf: İbrahim Fidanoğlu)

Resim 11. Pergamon Krallığı

Aiol kentlerinin çoğunun önemi Helenistik Çağ'da ortadan kalkarken, Elaia'nın önemi arttı. Kent, Pergamon kralları Attaloslar döneminde en parlak zamanını yaşadı.

(Fotoğraf: Bergama Belediye arşivi)

memiştir. Elaia, Klasik Çağ'da pek önem taşımamıştır. MÖ 5. yüzyılda Attika-Delos Birliği'ne katılmış olup, o dönemde kendi sikkelerini basmıştır. Aiol kentlerinin çoğunun önemi Helenistik Çağ'da ortadan kalkarken, Elaia'nın önemi artmıştır. Bu durum, Pergamon Krallığı'nın yükselişiyle bağlantılı olarak gerçekleşmiştir. Pergamon açısından Elaia, kıyıya en yakın konuma sahipti. Dolayısıyla Pergamon kralları Elaia'yı bir liman ve donanma üssü haline getirmişlerdir. Attaloslar döneminde kent en parlak zamanını yaşamıştır.

MS 90 yılında bölgede meydana gelen bir deprem ağır yıkımlara yol açmıştır. Pergamon Krallığı miras yoluyla Roma İmparatorluğu'na kaldığında, kentin önemi tekrar zayıflamıştır. Geç Antik dönemde Elaia, piskoposluk makamı olmuştur. Günümüzde şehrin sadece çok az sayıda arkeolojik kalıntıları görülebilmektedir. Bunların başında, yaklaşık 200 m uzunluğundaki liman iskelesi gelmektedir. Akropolis ise yaklaşık 20 m yüksekliğindeki bir tepede yer almaktadır. Ancak ayakta kalan herhangi bir kısmı yoktur. Tarlalar sürülürken sık sık eski mermer parçaları ve seramik kırıkları bulunmaktadır. Kent duvarlarının güzergâhını yer yer izlemek mümkündür. Alman araştırmacılar duvarın yaklaşık 3 metre kalınlığında olduğunu belirleyip, bulunan bir yazıta dayanarak MÖ 234 yılında meydana getirildiğini kabul etmişlerdir²⁶.

²⁶ Bilge Umar, *Aiolis, Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi*, İnkılap Yayınevi, 2002

Bir diplomat gezginin gözüyle Elaia ve bölgemiz

1784-1791 yılları arasında İstanbul’da Fransız elçisi olarak görev yapan Fransız diplomat ve eski çağ tarihçisi Marie Gabriel Florent Auguste de Choiseul-Gouffier, bu dönemde Anadolu’yu gezmiş ve araştırmalar yapmıştır. 1809 yılında yayınladığı eserinde bölgemizle ilgili önemli bilgiler vermektedir. Eserde Elaia, Gryneion ve bölgemiz ile ilgili bölüm şöyledir;

“Sardena Dağı’nın (Dumanlı Dağ) tepelerinin birinde, manzaranın Myrina ovasından denize dek uzandığı ve bir ağanın ikamet ettiği Güzelhisar isimli bir kale yer alıyordu. Böylelikle Elaia Körfezi’nin (Çandarlı körfezi) ağzına (Elaiticus sinus) erişmiş olduk. Kıyı boyunca bir saatlik yürüyüş bizi küçük bir yarımada da yıkıntıları bulunan Grynium yerleşkesinde yer alan Tamakıllı köyüne ulaştırdı. Myrina’ya bağlı olan bu kent (Gryneion), kahinlerin ziyaret ettiği bir Apollon Tapınağı’na sahipti. Körfezi dola-narak, sonunda her şeyin geçmişte çok güzel bir kent olduğuna tanıklık ettiği, metruk Elaea kalıntılarına vardık. Burada, değişken ağzı (deltası) şehrin kalıntılarından yarım fersah uzaklıktaki Kaikos ırmağının taşıdığı topraklarla hemen hemen tamamen dolmuştu. Sağlam mendireklerle oluşturulmuş liman belli oluyordu; çevredeki köylerde oturanlar bu şehrin bulunduğu yere ve harabelerine Kale adını vermişler.”²⁷

Resim 12. Elaia, doğal liman özelliklerine sahip.

Elaia’da yürütülecek daha derin boyutlu kazı ve araştırmalar, antik Pergamon’un deniz gücü hakkında değerli bilgilere ulaşmamıza yardımcı olacaktır. (Fotoğraf: İbrahim Fidanoğlu)

²⁷ İlhan Pınar, *Seyyahların Gözüyle Tarih İçinde Bergama 1671-1892*, Bergama Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir, 2016.

Bölgede kazılar

Antik Elaia kenti bölgesinin tamamı, günümüzde zeytinlik olarak kullanılmaktadır. Elaia ve liman bölgesi, 2006 yılından beri Almanya Arkeoloji Enstitüsü tarafından araştırılmaktadır²⁸. Şimdiye dek kazı çalışması yapılmamıştır. Prof. Dr. Schanmann 1918'de bölgede küçük çapta sondajlar yapmış, W.M. Ramsay ile G.E.Bean de incelemelerde bulunmuştur. Ancak Bean, Aiolis ve Elaia ile ilgili ilginç bilgiler vermektedir.

Antik Kent, yaklaşık 18-19 m yüksekliğindeki akropol çevresinde kurulmuştur. Yüzeý araştırmaları zengin veriler ortaya koymamakla beraber, tarlalarda zaman zaman antik taşlar ortaya çıkmaktadır. Ayrıca sur duvarları çevreye yayılmıştır. Prof. Dr. Schanmann sur duvarlarının 3.35 m kalınlığında olduğunu ve bunların MÖ 234'de yapıldığını ileri sürmüştür. Antik kentin liman ve mendirek kalıntılarının izleri bugün görülebilmektedir. Liman duvarları 182-183 m devam ettikten sonra çamurlar arasında kaybolmaktadır. Bu duvarları oluşturan büyük taş blokları birbirleriyle uyumlu biçimde yerleştirildikten sonra metal kenetlerle daha da sağlamlaştırılmıştır. Bugün bazı taşlar üzerinde metal kenetlerin izleri açıkça gö-

Resim 13. Elaia bölgesinde Osmanlı dönemi eserler

Cumhuriyet'in kurulduğu yıllara kadar kullanılan Reşadiye İskelesi'nde bulunan Osmanlı dönemi camii. Camii, daha sonra aslına uygun restore edilerek ibadete açılmıştır.

(Fotoğraf: İbrahim Fidanoğlu)

²⁸ Güler Ateş, *Son Araştırmalar Işığında Elaia Antik Kenti ve Seramik Üretimi*, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Cilt 15 Sayı 1, Manisa, 2017

rülebilmektedir. Ayrıca kentin bu kesiminde boyalı Yunan keramiklerine de rastlanmıştır. Antik kaynaklar burada Asklepios ile Apollon tapınağından söz etmişlerse de bunlara ait bir ize rastlanamamıştır. Ancak, Elaia sikkeleri üzerinde görülen Apollon tipleri de bu tezin doğruluğunu kuvvetlendirmektedir. Günümüzde Maltepe ve Lalelik Tepe denilen yerlerde bazı mezar stellerine rastlanmış oluşu da nekropolün varlığını göstermektedir.

Kazıkbağları'nda, bağ evlerinde kullanılan mimari parçalar kentin önemli yapıları olduğunun kanıtıdır. Kazıkbağları mevkisinde her tarafta sütunlar, keramik kırıklarıyla birlikte evlerin, bahçelerin arasında başka işlevler için kullanılmaktadır. Bu yapı ve buluntuların yanı sıra bazı kuyulara rastlanmış, ancak tiyatro ile stadyuma ait hiçbir ize rastlanmamıştır. 2009 yılında Alman arkeoloji ekibi özellikle Elaia antik limanı ve dalgakıran kalıntılarında bilimsel yüzey araştırmaları yapmıştır²⁹.

Liman yapısı

Romalı mimar Vitruvius, "Mimarlık Üzerine On Kitap" isimli yapıtında antik limanlar üzerine şu yaklaşımlarda bulunmaktadır:

"Konumlarında kavis yapan veya içe dönük çıkıntı veya burunlar gibi doğal avantajlar varsa, bu limanlar kuskusuz çok elverişlidir. Bunların etrafında revaklar veya tersaneler inşa edilmeli veya revaklardan iş merkezlerine geçitler yapılmalı, her iki tarafta, makine yardımı ile zincirlerin gerilebileceği kuleler dikilmelidir. "Ancak doğal avantajların bulunmadığı, gemileri fırtınalarda korumaya elverişsiz durumlarda şöyle davranmalıyız: Yakınlarda bir nehir yoksa fakat bir tarafta dış liman yapılması olanaklıysa, karşı taraftan duvar veya setlerle ilerleyerek kapalı bir liman oluşturunuz." ³⁰

Elaia antik limanının kurulmuş olduğu körfezin uzaydan çekilen fotoğraflarına bakıldığında Vitruvius'un metninin ilk paragrafında tanımlanan doğal liman özelliklerine sahip olduğu hemen anlaşılır. Kuzey-güney yönünde uzanan körfez, gemilerin rahatlıkla sığınabileceği korunaklı doğal bir liman görünümündedir³¹.

Yine kuzey-güney yönünde uzanan mendirek temelleri de bu hat boyunca alüvyonlu toprağın üstünde izlenebilmektedir. Yaklaşık 180 m civarında bir uzunluğa sahip mendireğin andezit kayalardan elde edilmiş taş

²⁹ Felix Pirson, Güler Ateş, Melanie Bartz, Helmut Brückner, Stefan Feuser, Ulrich Mania, Ludwig Meier, Martin Seeliger, Elaia: *Eine aiolische Polis im Dienste der hellenistischen Residenzstadt Pergamon?*, Albrecht Matthaei - Martin Zimmermann (Ed.), Urbane Strukturen und bürgerliche Identität im Hellenismus, Heidelberg, 2015.

³⁰ Vitruvius, *Mimarlık Üzerine On Kitap*, Çeviren Dr. Suna Güven, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı yayınları, İstanbul, 2005

³¹ İbrahim Fidanoglu, *Çandarlı çevresinde dolaşırken*, İzmir Kültür ve Turizm Dergisi, Sayı 32, İzmir, 2015

Resim 14. Akropolis üzerinden liman

Antik kent Elaia, stratejik konumu ile geçmişte çok önemli işlevi olan bir yerleşim yeri. Geçmişin görkemli kenti Elaia, şimdi zeytin ağaçları arasında sessizliğe gömülmüş. (Fotoğraf: Taylan Köken)

blokları, kurşun kenetlerle birbirine bağlanmış olmalıdır. Kelebek kanadı şeklindeki taşa oyulmuş kenet yuvaları, mendirek üzerinde denize doğru ilerlerken kolaylıkla fark edilebilmektedir. Bir süre devam eden taştan duvar temelleri, alüvyonlu çamurun içinde kaybolup gitmektedir.

Liman bölgesinde son yıllarda Bergama Müzesi'ne bağlı olarak Alman arkeologlar tarafından yürütülen yüzey araştırmaları ve jeofizik ölçümler, tahmin edildiğinden daha büyük bir yapılar kümesinin bulunduğu ihtimalini güçlendirmiştir. Bu bölgede çamur içinden ele geçirilen güller, limanın askeri önemine işaret etmektedir.

Burada yürütülecek daha derin boyutlu kazı ve araştırmalar, Antik Pergamon'un deniz gücü hakkında değerli bilgilere ulaşmamıza yardımcı olacaktır.

Günümüzde Elaia

Elaia bugünkü adıyla Kazık Bağları; hemen altında uzandığı Zeytin- dağ kasabası ile modern çağda canlılığını sessiz bir şekilde sürdürmektedir. Osmanlı döneminde bir ara V. Mehmet Reşat'ın tahta çıkışı ile Reşadiye ismini alan Zeytin- dağ (eski Kiliseköy), şimdilerde bu ismi Şakran yönünden Bergama'ya doğru ilerlerken deniz kıyısında yer alan İskele mevkinde yaşatmaktadır.

Halk arasında Reşadiye İskelesi olarak da bilinen bu bölgede 19. yüz- yıl Osmanlı döneminden kalma eski bir cami kalıntısı ve kıyıdaki antre- polar dikkat çekmektedir. Ne yazık ki; bu tarihi yapılar, özenden uzak bir şekilde çevrenin her türlü tahrip edici etkisine açık durumdadırlar³².

Sakar Tepe

Elaia'nın doğusunda görkemli bir yükselti olan Sakar Tepe bulunur. Merhum ressam ve gezgin Erkmen Senan bu tepeyi şöyle anlatır:

“Kekik kokan yamaçların doruğunda, eteklerine uzanan denize dalacak bir insan başı gibi duran bir tepe vardır. Bu Sakar Tepe'dir. Büyük bir haşmetle Çandarlı körfezini gözler. Tepenin adını duyan önce Türkçe sakar, yani dikkatsiz kişiler için kullanılan önad sanır. Oysa durum hiç de öyle değildir. Sakar sanki binlerce yıl öncesinden sesler fısıldar. Sa- kar'ın Luvi dilinde 'güzel doruk, kutlu tepe' anlamına geldiği ileri sürülü- yor. 'Suwa' ve 'Kar' sözcüklerinin 'Sakar' kelimesini oluşturduğu öngö- rülüyor. Elaia'nın Sakar'ı gibi güzel bir dağ tepesi, alımlı bir doruk ender bulunur. Elaia ve Gryneion'un yanında yer alır. Hemen Kazıkbağları'nın yanı başındaki Şakran'ın yaşayan ismi de yine 'Sakar' adına ne kadar çok benziyor değil mi?”³³

Resim 15. Sakar Tepe

Büyük bir haşmetle Çandarlı körfezini gözleyen, Elaia'nın doğusundaki görkemli Sakar Tepe. (Fotoğraf: Taylan Köken)

³² İbrahim Fidanoğlu, *Pergamon'un Limanı Elaia ya da Kazık Bağları* <http://dagakactim.blogspot.com/2012/03/pergamonun-limani-elaia-yada-kazik.html>

³³ Erkmen Senan, *Elaia antik kenti /Kazıkbağları, Zeytindağ*, <http://erkmensenan.blogspot.com.tr/2009/04/aiol-ky-kentlerielaiakazkbaglar.html>, 2009

Elaia'nın ünlüleri

Alkidamas (MÖ 4. yüzyıl)

Sofist filozof ve teorisyendir. Elaia kentinde doğmuş olan Alkidamas, önemli bir hatip ve sophist olup, Gorgias'ın öğrencisidir. "Tanrı herkese özgürlük vermiştir, kölelik kabul edilemez" sözüyle özgürlükçülüğünü ortaya koymuştur.

Sokrates'in çağdaşı olan Alkidamas, Atina'da dersler vermiş, Gorgias'ın öğretilerinin yaygınlaşmasına çalışmıştır. Peri ton tous graptous logous graphonton e peri sophiston adlı bir eseri mevcuttur.

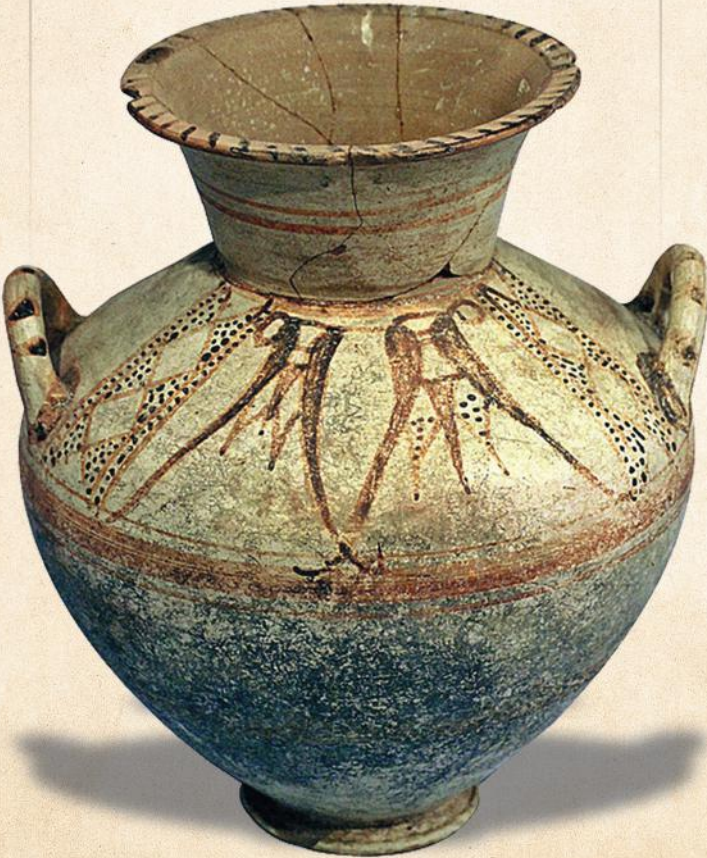

Resim 16. Zeytin dalı figürlü paralar

Zeytinin anayurdu Elaia, bu bereketli ağacı bastığı sikkelerde de yaşıtıyordu

“Apollon Tapınağı ve
İstiridyeleriyle ünlü kent”

Gryneion

Harita 3. Batı Anadolu'da kurulan kentler

Çandarlı Körfezi etrafına kurulan antik kentlerden biri de Apollon Tapınağı ile tanınan Gryneion. Kent arazisi, günümüzde Hacıömerli Mahallesi ile Yeni Şakran Mahallesi'nde bulunuyor.

Gryneion

Gryneion nerededir, nasıl ulaşılır?

Gryneion, Aliağa kent merkezinden 13 km uzaklıkta, Aliağa-Yenişakran kara yolu üzerinde, Çandarlı Körfezi kıyısındadır. Antik kent, Yeni Şakran beldesine 1 km kala Hacıömerli köyünün (mahalle) kıyısında denize uzanmış dil şeklinde yarımada üzerindedir. Yenişakran-Temaşalık (Çıfıtkale) denilen yerde kurulmuş bir ören yeridir. İzmir iline uzaklığı 75 km'dir. Bergama ilçesine 28 km Dikili ilçesine 50 km uzaklıktadır.

Gryneion, Apollon mabedi ile ünlüdür ancak kentin kuruluşu kesin olarak bilinmemektedir. Strabon, Batı Anadolu'daki Apollon mabetlerinin en ünlüsünün burada olduğunu söylemektedir³⁴. MS 2. yüzyıl'ın sonlarında yaşamış Lidyalı gezgin ve coğrafyacı Pausanias da Gryneion'dan söz eder:

“Ketenden yapılmış göğüs (zırh işlevli koruma) levhalarını asılmış görebileceğiniz tapkı alanlarından biri Gryneion'dur. Orada Apollon'a adanmış korulukların en güzeli vardır. Bu korulukta, yetiştirilmiş meyve ağaçları da vardır, insana görüntüsüyle yahut kokusuyla keyif veren her çeşit doğa yetiştirmesi ağaç da.”^{35 36}

Gryneion adı nereden geliyor?

Myrina'nın kuzeyinde bulunan Gryneion, 12 Aiol kentinden biriydi. Ama hiçbir şey kentin Aioller tarafından kurulduğunu hatırlatmıyor. Efsanelerde adını Amazon kraliçesi Myrina ile beraber savaşa katılan Gryne isimli bir Amazondan alan ve Gryneion'dan daha eski olan bir yerleşim yerinden bahsedilmektedir.

Antik kent Gryneion'un Hellen dilinde anlamı yoktur. Büyük olasılıkla Luwi dilinden alınarak Hellen diline uydurulmuş bir sözcüktür. Ayrıca Amazon kraliçelerinden Myrina'nın yardımcısı Coryne'den geldiği de ileri sürülmüştür. Bilge Umar, Gryna edilmiş adın aslının Luwi dilinde Krawana yani

³⁴ George E. Bean, *Eski Çağda Ege Bölgesi*, Arion Yayınevi, İstanbul, 1995.

³⁵ Bilge Umar, *Aiolis, Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi*, İnkılap Yayınevi, 2002

³⁶ Prof. Dr. Ersin Doğer, *Bilmece Antik Kentler 1, Aiolis Şiirleri ve Meraklısına Notlar*, Ege Yayınları, İzmir, 2010.

Resim 17. Gryneion antik kenti

Gryneion antik kenti, Hacıömerli mahallesinin kıyısında, denize uzanmış dil şeklinde bir yarımada'dadır. (Fotoğraf: Aslıhan Güçlü)

çıkıntı yeri olduğunu belirtiyor. Gerçekten de Temaşalık denilen dil biçimli küçük yarımada bir çıkıntısız bir biçim taşımaktadır. Umar, ayrıca ilginç bir saptama daha yapıyor; “Şakran” adının öz biçiminde başına kutsal, kutlu, iyi, güzel anlamına gelen Swa-Krana biçiminde kullanıldığını da belirtiyor³⁷.

Tarihsel süreç

Gryneion hakkında yetersiz olsa da antik kaynaklardan önemli bilgiler elde edilmektedir. Herodotos, Aiolis bölgesinde yer alan antik kentleri sayarken Gryneion ismini de zikreder. Strabon, Gryneion'un Myrina'ya 40, Eleia'ya 70 Stadia uzaklıkta olduğunu; Plinius Gryneion'un bir kıyı kenti olduğunu; Stephanos Yunanların Mysia ile savaşıp savaşmayacaklarını Gryneion'da kararlaştırdıklarını bildirir³⁸.

Gryneion tarihte ilk defa MÖ 5. yüzyılda Attika Delos Birliği'nin (Atina Deniz Birliği) bir üyesi olarak anılır. Yazılı kaynaklardan öğrenildiğine göre, Gryneion başlangıçta Birliğe vergi gelirinin 1/6'sını Talent olarak ödemiştir. Sonraki yıllarda bu vergi, 1/3'e yükseltilmiştir. MÖ 5. yüzyılın sonunda Peloponnesos savaşlarında Sparta'ya yenilen Atina, Anadolu'daki gücünü Pers'lere kaptırmıştır. Bunun sonucu olarak Gryneion, Pers satrabına yıl-

Resim 18. Gryneion'dan günümüze kalan

Myrina'nın kuzeyinde bulunan Gryneion, günümüzde Temaşalık denilen bu güzel yarımada üzerine kurulmuştu. Tarlalarda Gryneion'dan günümüze ulaşan izleri görmek mümkün.

(Fotoğraf: Erkmen Senan)

³⁷ Bilge Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1993.

³⁸ Turhan Özkan, *1992 yılı Gryneion Kazısı Çalışmaları*, IV. Müze Kurtarma Kazıları Semineri, Marmaris, 1993

da 50 Talent vergi vermeye başlamıştır. Perslerin yöredeki üstünlüğü MÖ 335'e kadar sürmüştür.

Büyük İskender Anadolu seferine çıkmadan önce ön hazırlık yapması ve köprübaşı kurması için gönderdiği Makedonyalı komutanı Parmeion ani bir baskınla Gryneion'u ele geçirmiş, kenti yakıp yıkmış ve halkını da esir etmiştir. Fakat bu olay, MÖ 3. yüzyıldan kalan nadir Gryneion sikkelerinden görebileceğimiz gibi, antik şehrin bağımsızlığını sonlandırmamıştır.

Kehanet Merkezi Gryneion

Kâhin Tanrı Apollon'un Anadolu'da birçok kehanet merkezi bulunmaktadır. Anadolu'da kehanet merkezi olduğu bilinen çok sayıda tapınak vardır. Gryneion, önemli bir kehanet merkeziydi. En önemli kehanet merkezleri Patara, Didyma (Didim), Klaros ve Gryneion'da bulunanlardı. Aiolis bölgesinde Gryneion'un Apollon kültü için sahip olduğu önem Herodotos, Strabon ve Pausanias'ın kentin kutsal alanıyla ilgili anlatımlarından anlaşılmaktadır. Apollon Gryneios, Myrina sikkeleri üzerinde görsel özellikleri ile karşımıza çıkar. Bu merkezlere kimi zaman sadece kent delegeleri kimi zaman ise bireysel başvurular da yapılabilmektedir. Kent delegelerinin başvuruları genellikle yeni kentler kurulması ile ilgili olup bunun yanında insanların başına gelen deprem, yangın, veba salgınları gibi hastalıkları defetmek gerekçeleri ile de başvurular yapılabilmektedir.

Resim 19. Gryneion Tavşan Adası kalıntıları

Gryneion antik kentinin devamı olarak düşündüğümüz bazı kalıntılar Tavşan Adası'nda gözle görülmektedir. (Fotoğraf: Erkmen Senan)

Resim 20. Anadolu'nun Kehanet Merkezleri

Anadolu'da en önemli kehanet merkezleri Patara, Didyma (Didim), Klaros ve Gryneion'da bulunurlardı. Fotoğrafta görülen Didyma Apollon Tapınağı'nın kalıntıları günümüze ulaşmış ancak deniz kıyısında olan Gryneion'dan geriye görünürde pek bir şey yoktur.

(Kaynak: turkeyhomes.com)

Apollon Tapınağı nerede?

Şehir, Helenistik dönem içinde zamanla komşu şehir Myrina'ya bağlanmış ve o zamandan beri Myrina genellikle Gryneion'da bulunan Apollon Tapınağı'nın sorumlusu olmuştur. Antik dönem Yunan tarihçisi Strabon, Apollon'un eski kehanetinden ve beyaz mermerden yapılmış bir tapınaktan söz etmektedir. Karya bölgesinde, Kaunos'da bulunan bir yazıt Apollon tapınağının çok uzaktan gelen ziyaretçilerinin de olduğunu kanıtlamaktadır. Bununla beraber günümüze kadar ne Apollon tapınağının yeri ne de ona ait herhangi bir iz bulunabildi. Yarımada üzerinde Apollon tapınağının olması gereken yerde bugün Çıfıt Kalesi denilen geç dönem yapısının enkazı bulunmaktadır. Bir dizi sütun parçalarının haricinde, bu alanda antik kalıntılar görülmemektedir. Yıllar önce ana yolun yakınında MÖ 5. yüzyıldan kalan lahitlerden oluşan bir mezarlık ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca geç Roma dönemine ait güzel bir mozaik zemin bulunmuş fakat bir akropole rastlanmamıştır.

Gryneion'un ana yerleşim bölümünün daha çok iç kesimlere doğru olduğundan yola çıkmak gerekir. Antik dönem Yunan tarihçisi Plinius'un bahsettiği liman bulunamamıştır. Ayrıca Strabon, Apollon kehanet (bilicilik) merkezi'nde beyaz mermerden yapılmış bir mabetten söz ederken, önceki bölümde alıntıladığımız gibi Pausanias da tanrının en güzel

korusunun burada olduğunu belirtmiştir. Apollon mabedi, Hristiyanlık dönemine kadar ayakta kalmış, sonraki yıllarda taşları başka yerlerde kullanılmak üzere yerlerinden sökülüştür³⁹.

Midye ve istirdyeleriyle ünlü kent

Gryneion, Apollon Tapınağı ve midyeleri ile ün yapmıştı. Bu iki özellik Gryneion'un bastığı paralara da yansımıştır. Gryneion, MÖ geç 4. yüzyıl ve 3. yüzyılda sadece bronz sikke basmıştır. İki grup sikkesi vardır. Gryneion sikkelerinin bir yüzünde Apollon'un başı diğer yüzünde ise dev midye olarak adlandırılabilir deniz çift kabuklusu kabartmaları görülmektedir. Bu sayede şehrin ana simgeleri görüntülenmektedir. Midye, kentin armasıdır⁴⁰.

Antik kentte kazı ve yüzey araştırmaları

19. yüzyılda gezginlerin varlığından haber verdikleri Gryneion'dan günümüze pek bir şey ulaşmamış ne yazık ki. Günümüze kadar Gryneion'da kapsamlı bir araştırma ve kazı çalışması da yapılmamıştır. 1883 yılında Fransızlar tarafından yapılan ve birkaç gün süren kazı çalışmalarında bazı küçük vazo parçaları ve bir kaç bronz obje parçası bulunmuştur.

1957 yılında İzmir-Çanakkale yolunun yapımı sırasında bazı mezarlar ve Roma dönemine ait bir evin kalıntıları bulunmuştur. Daha sonra 1973-1975 yılları arasında Bergama Müzesi tarafından ve 1992 ve 1999 yılında İzmir Müzesi tarafından kentin mezarlığında kurtarma kazıları gerçekleştirilmiştir⁴¹. Son yıllarda ise arkeolojik yüzey araştırmaları, Adnan Menderes Üniversitesi'nden Yrd. Doç. Dr. Murat Çekilmez başkanlığındaki heyet tarafından sürdürülmektedir.

Gryneion nekropolü, gerek mezar gelenekleri ve gerekse kontekstleri açısından İonia, Aiolis ve Troas bölgesindeki diğer nekropollerle benzer özellikler taşımaktadır. Yakın örneklerden biri Pitane (Çandarlı) nekropolüdür. İki nekropol arasındaki yakınlık mezar türleri, mezar kontekstleri ile dikkati çekmektedir⁴².

Gryneion'un Arkaik dönemde ürettiği ve kendine özgü karakterdeki seramikleri arkeologlar çok önemli bulmaktadır. Gryneion'un bu dönemde Kuzey İonia ve çağdaş Karia atölyelerinden etkilenen bir stilde üre-

³⁹ Turhan Özkan, 1992 yılı Gryneion Kazısı Çalışmaları, IV. Müze Kurtarma Kazıları Semineri, Marmaris, 1993

⁴⁰ Prof. Dr. Oğuz Tekin, *Gryneion ve Sikkeleri*, Myrina ve Gryneion Arkeolojik Yüzey Araştırmaları, Belgeler ve Yeni Araştırmalar, Aliağa Belediyesi Aliağa Kent Kitaplığı, İzmir, 2017.

⁴¹ Gryneion/ Gryna, <http://www.izmirmuzesi.gov.tr/antik-yerlesim-alanlari-gryneion.aspx>

⁴² Turhan Özkan, 1992 yılı Gryneion Kazısı Çalışmaları, IV. Müze Kurtarma Kazıları Semineri, Marmaris, 1993.

Resim 21. Gryneion sikkelerinde midye figürleri

Midye ve istiridyeleriyle ünlü Gryneion, bu özelliklerini bastırdığı sikkelere yansıtmıştı.
(Kaynak: asiaminorcoins.com)

tim yapan güçlü bir yerli seramik atölyesine sahip olduğu belirtilmektedir. Çoğunlukla seramik kırıklarından oluşan Gryneion buluntuları Bergama Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir.

Bütün bunlar; Gryneion'un sadece bir kutsal alandan ibaret olmadığını, aynı zamanda bu yarımadanın uzun yıllar bir yerleşime de ev sahipliği yaptığını gösteriyor. Zamanında başlatılan kazıların devam ettirilmemesi nedeniyle bölge sahipsiz kalmıştır. Bunun sonucu olarak da bu antik yerleşim biriminde birçok tahribat olmuştur. Özellikle nekropolde bulunan mezarların tahribi sonucunda bölge arkeolojisi için çok önemli olacak bulgular bilimsel gözlemlere konu olmadan kaybolmuştur⁴³.

Kazılar sonucu kentin geçmişinin, elde edinilen bulgular sonucunda MÖ 2. bin yılına kadar uzadığı anlaşılmaktadır. Bu 2. bin bulguları, Apollon kutsal alanı, Apollon tapınağı ve bölgeye özgü seramiklerin ele geçmesi, Gryneion araştırma ve kazılarının daha sonraki yıllarda da sürdürülmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Detaylı bir çalışma yapılmamasına rağmen Gryneion antik kentinin devamı olarak düşündüğümüz bazı kalıntılar, Tavşan Adası'nda gözle görülmektedir. Birçok antik yerleşimde olduğu gibi bu kalıntılar da detaylı araştırma ve korunmayı beklemektedir.

⁴³ Turhan Özkan, 1992 yılı Gryneion Kazısı Çalışmaları, IV. Müze Kurtarma Kazıları Semineri, Marmaris, 1993

Resim 22. Amphora, tabak ve krater örnekleri

Gryneion'da ele geçen ve Bergama Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmekte olan çok sayıda amphora, tabak ve kraterden örnekler (Kaynak: Bergama Arkeoloji Müzesi)

Resim 23. Gryneion'dan günümüze ulaşan izler

Gryneion'dan günümüze kalan izler. Önde Temaşalık yarımadası, arkada Hacıömerli mahallesi.

(Fotoğraf: Erkmen Senan)

“Aiolis’in
en iyisi ve en büyüğü”

Kyme

Harita 4. Kyme ve çevresinin 19. yüzyılda çizilen haritası

1890 yılında hazırlanan haritalarda Çandarlı Körfezi, antik kentler tüm ayrıntısıyla görülüyor.
(Kaynak: Verlag von Dietrich Reimer, Berlin 1890, The New York Public Library)

Kyme

Kyme nerededir, önemi nedir?

Kyme, kuzey Yunanistan'dan gelen halklar tarafından MÖ 11. yüzyılın ortalarında kurulmuş en büyük Aiolis kentidir. Aliağa'nın güney batısında, Nemrut Koyu adı verilen Namura körfezindedir. Günümüzde Aliağa'nın 6 km güneyinde, Çakmaklı köyü (mahallesi) sınırları içerisinde. Çanakka-le-İzmir kara yolundan İzmir yönüne devam ederken Aliağa şehir merkezini geçince Petrol Ofisi ve Petkim kavşağında Kyme tabelası görülür. Tabelalar ve patika yol, tarih ve arkeoloji meraklılarını antik kente götürecektir.

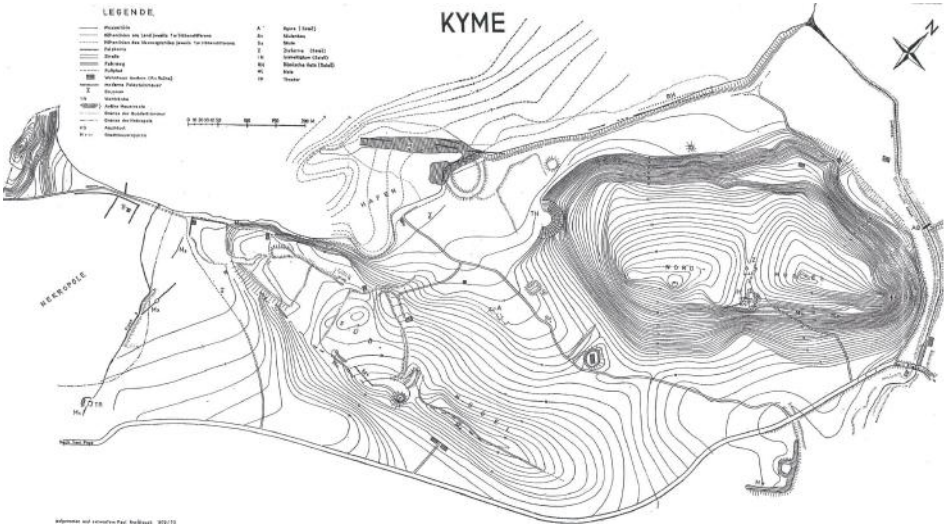
Kyme antik kenti, Nemrut adı verilen iki tepe üzerine ve arasına kurulmuştur. Kent, yaklaşık 820 dönümlük bir alan üzerine yayılmaktadır. Antik kentin üzerinde bulunduğu arazi Aliağa'ya bağlı Çakmaklı köylülerinin mülkiyetinde bir arazidir. Kentin sınırları günümüzde iki dere ile sınırlıdır⁴⁴.

Kyme antik kentinde yapılan kazı çalışmalarında kent tarihinin MÖ 1.100 tarihine kadar indiği belirlenmiştir. Önemli bir liman kenti olan Kyme'nin antik kaynaklardan elde edilen bilgiler ve günümüzde açığa çıkarılan arkeolojik buluntular ışığında, Arkaik dönemde ekonomik açıdan çok geliştiği bilinmektedir ve sikke basan ilk şehirlerden biri olduğu anlaşılmaktadır. Klâsik dönemde (MÖ 450-323) Aiolis Birliği'nin liderliği sonrasında Atina Birliği üyesi olan Kyme, Ege şehirlerinin politik tablosu içinde önemli bir yere sahip olmuş ve MÖ 4. yüzyılın ikinci yarısında dikkat çeken bir ticaret merkezi hâline gelmiştir⁴⁵. Kymelilerin deniz yoluyla yaptıkları ticaret ve tarım, ekonomileri için çok önemli iki unsurdur. Akdeniz'de Midilli ile aynı dönemde kurulmuş olan 30 şehrin en önemlilerinden olan Kyme, Antik dönemde şarapçılık, zeytin, üzüm, buğday ve seramik alanlarında çok gelişmiş bir bölgedir. Sonraki dönemlerde Efes'in kurulmasıyla Kyme'nin önemi azalmıştır⁴⁶.

⁴⁴ Antonio La Marca, *Kyme Antik kenti tanıtım dosyası*, 2010 . <http://arkeodenemeler.blogspot.com.tr/2013/02/kyme-antik-kenti-i-izmir-aiolis-aliaga.html>

⁴⁵ Antonio La Marca, *Kyme 2008 yılı Kazı Çalışmaları*, 31. Kazı Sonuçları Toplantısı 4. Cilt, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Denizli, 2009.

⁴⁶ Sebastian Lagona, *Kyme Kazısı*, Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu'nun 30. yılı Anısına Türkiye Arkeolojisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2008.

Harita 5. Kyme kent planı

Efsaneye göre, Kyme MÖ 2. binin sonlarında, Çandarlı Körfezi'nin güney kısmında derin bir koy içinde, Yunanistan'ın kuzeyinden gelen halklarca kurulmuştur. İki nehirle sınırlanmış iki tepe üzerine inşa edilmiş olan kent, denizdeki güçlü konumu, ardındaki verimli ovanın varlığı ile oldukça kısa bir süre içinde Aiolis kentlerinin en önemlisi ve en büyüğü durumuna gelmiştir⁴⁷.

Resim 24. Kyme'de antik limandan modern limana bakış

Kyme'de antik liman ile modern liman günümüzde karşı karşıya. Kyme, deniz ticaretine geç yönelse de kısa sürede deniz ticaretinde önemli bir kent oldu.

(Fotoğraf: Taylan Köken)

⁴⁷ <http://www.izmirmuzesi.gov.tr/antik-yerlesim-alanlari-kyme.aspx>

Tarihsel süreç

Yaklaşık MÖ 1000. yılında Doryalılar kuzey Yunan bölgelerinden çıkıp güneye doğru ilerlediler. Doryalıların güneye doğru bu yolculuklarının baskısı ile diğer Yunan kabileleri vatanlarını terk edip, zamanla Ege'den Anadolu'nun sahil bölgelerine kadar göç ettiler. Nesiller boyunca devam eden bu halk göçünün başlangıcını Teselya ve Bötya bölgelerinden gelen Kuzey Akalar, diğer ismiyle Aioller yaptılar.

Öncelikle Lesvos (Midilli), Tenedos (Bozcaada) ve Chios (Sakız) adalarına yerleştiler. Tarım toplumu olan Aioller, ada topraklarını tarım ve hayvancılık için yeterli bulmadığından buradan Biga yarımadasına geçti. Yıllar sonra Anadolu kıyılarına yönelip, Nemrut körfezi'ne vardılar, bugünkü Aliğa şehri ilçesi hudutlarında kalan antik kent Kyme'yi kurdular. Ardından İzmir körfezine kadar ilerleyerek bugünkü İzmir'in temellerini attılar; Smyrna'yı (Bayraklı) kurdular. 12 şehir kurup bölgelerine Aiolis adını verdiler. Yerleşme sırasında Aioller, Pitane (Çandarlı) ve Larissa (Buruncuk) dışında büyük bir direnişle karşılaşmadılar; zira daha önce bu bölgede yerleşik olan Büyük Hitit devleti zaten MÖ 1200 civarında dağılmıştı. Ancak Hititlerden sonra, bu bölgede bir bölümü yerleşik, diğeri gezici olan Pelasglar vardı. Pelasglar, Pitane ve Larissa'da yerleştiler. Aioller ile Pelasglar arasında sıkça çatışmalar yaşanmıştır⁴⁸.

Aioller, Ege'nin bereketli topraklarında

Aioller bugünkü Aliğa'nın güneyine indikten sonra, verimli tarım arazileri arıyor, bu amaçla Hermos (Gediz) nehrine doğru ilerliyorlardı. Aioller; başkent Kyme'den özel izin alarak kurdukları Phokaia'ya (Foça) yerleşen İyonlular gibi büyük denizci değillerdi. Daha çok tarımla uğraşıyorlardı. Larissa (Buruncuk Tepesi) çevresi onlara uygun ve verimli bir yer olarak görüldü. Ancak Larissa'da yerleşik olan Pelasglar, topraklarına göz diken Aioller'e kentlerini ve topraklarını bırakmak istemiyorlardı. Ama Aioller inatla kenti kuşatıp almak istiyorlardı. Bu anlamda Larissa'dan 30 stadyum (1 stadyum = 185 m) uzaklıkta üs olarak kullanılmak üzere Neonteikhos köyünü (Yanikköy kalesi) kurdular. Buradan Larissa'ya saldırılar düzenliyorlardı. Truva savaşından sonra zayıf düşmüş olan Pelasglar'ı yenerek şehri kuşattılar, yerleşik halkı egemenlikleri altına aldılar. Böylece Larissa, Aioli kenti oldu^{49 50}.

⁴⁸ Sebahattin Karaca, *Yunan kökenli kavimlerin Ege kıyılarına göçü ve Phokaia'nın (Foça) kuruluşu*, <http://focafoca.com/default.asp?sayfa=3&altid=38&id=11875>, 2014

⁴⁹ Ekrem Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, Net Turistik Yayınları, İstanbul, 1998.

⁵⁰ Arif Müfit Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1995.

Resim 25. Kyme sütunlu cadde

Gri renkli mermer sütunlu portiklerle sınırlandırılmış olan bu cadde geç antikçağa aittir.
(Fotoğraf: Aliağa Belediye Arşivi)

Kyme tarih sahnesine çıkıyor

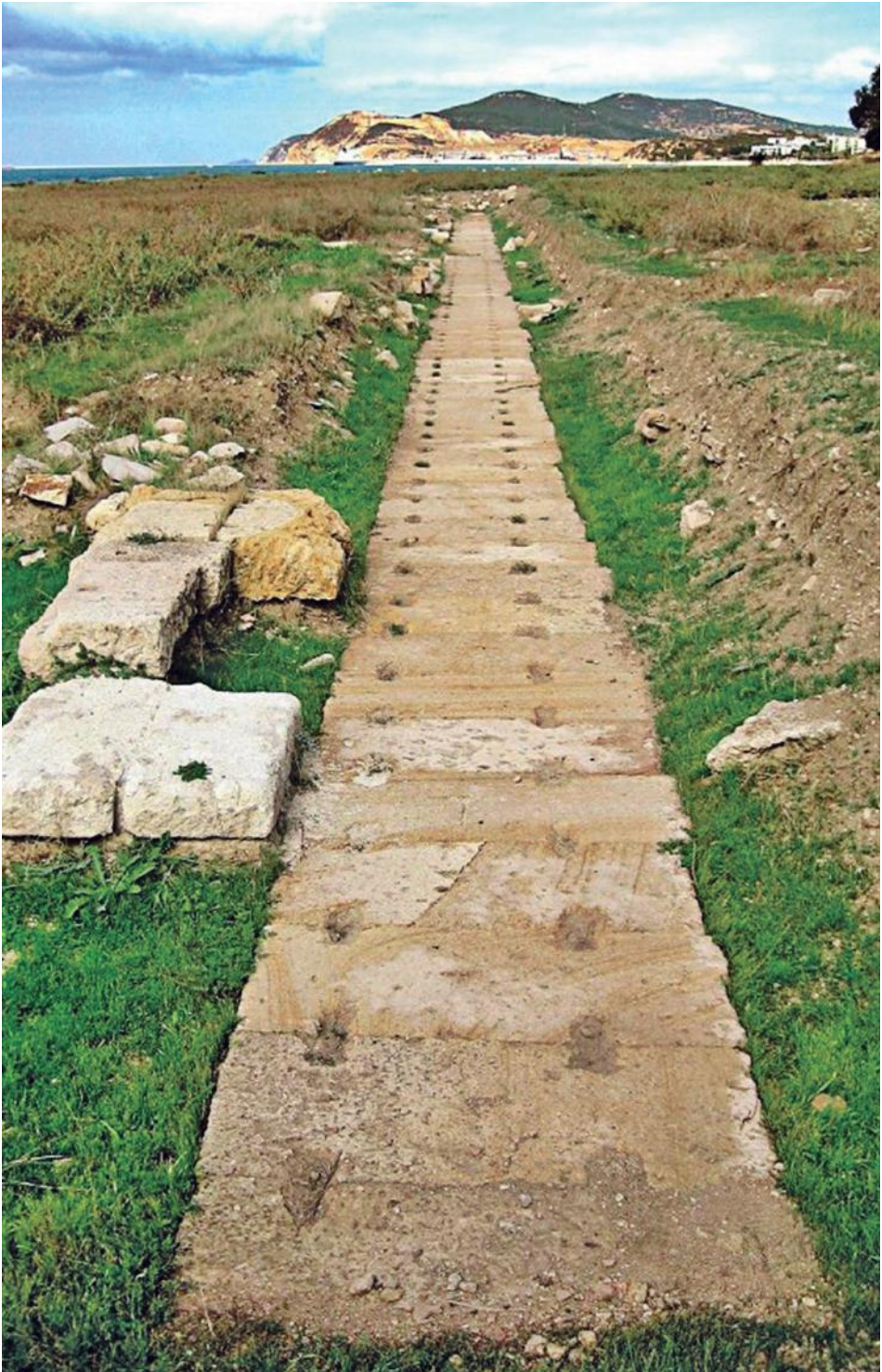
Aiol halkının yarısı Neonteikhos ve Larissa'da kalırken diğer yarısı Nemrut körfezindeki giriş noktalarına dönüp orada yaklaşık MÖ 850 yılında Amazon kraliçesi Kyme'nin adını verdikleri bir şehir kurdular.

Birçok efsaneye konu olan Amazonların, gizemli savaşçı kadınlar ve büyük Hitit devletinin kraliçeleri oldukları söylenir. Bu devlet, altın çağında Kafkaslardan Anadolu'ya, Yunanistan'dan Kuzey Afrika'ya kadar uzanıyordu. Aiollar'ın şehirlerine adını verdikleri kraliçe Kyme, birkaç yüzyıl öncesinde Yunan Euboa adasında bugün adını taşıyan bir kent kurar. Kyme'nin dışında Smyrna, Myrina, Gryneion ve Pitane (Çandarlı) kentleri de yine isimlerini Amazon kraliçelerinden aldılar. Birkaç bilim adamı, bu isimleri bu bölgede daha önceki Hitit yayılmasına bir hatırlatma olarak yorumluyor; Prof. Bilge Umar, Luwi-Pelasgas dilindeki Ana Tanrıça'nın kenti anlamındaki Kama'dan türetildiğini söylemektedir⁵¹.

Larissa'ya yapıldığı gibi ikinci isim olarak Yunan vatanlarındaki Phrikion Dağı'na hatırlatma olarak Phrikonis ismi verilen Kyme şehri, birçok küçük kent ve kasabanın kuruluşu için çıkış noktasıydı, ancak bunların çoğu Klasik Çağ'a kadar bile ayakta duramadılar. Aiol şehirlerinde ve yerleşimlerinde çiftçiler oturduğundan dolayı bu yerleşimler genelde deniz kenarından çok, kıyıdan uzak verimli topraklarda bulunuyordu⁵².

⁵¹ Bilge Umar, *Türkiye'deki tarihsel adlar*, İnkılap Kitabevi, 1993

⁵² Doç. Dr. Oğuz Tekin, *Eski Yunan Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995

Resim 26. Kyme’de 130 metrelik stoa

Bugün sadece temellerini görebildiğimiz Stoa’nın uzunluğu yaklaşık olarak 130 metre, genişliği ise 14 metredir. (Fotoğraf: Taylan Köken)

Strabon, Kyme'yi anlatıyor

Tarihçi Strabon Aiol kentlerini anlatırken Kyme'den şöyle söz eder;

“Aiolis kentlerinin en iyisi ve en büyüğü Kyme'dir. Burasının Lesbos (Midilli Adası) ile birlikte sayıları otuza varan ve halen çoğu yok olmuş bulunan diğer kentlerin Metropolis'i olduğu söylenebilir. Kyme, akılsızlığından dolayı alay konusu olmuştur. Bazılarının anlattığına göre, kuruluşundan ancak üç yüz yıl sonra liman vergisi alınmaya başlanmıştır ve bundan önce halk bu gelirden yararlanamamıştır. Bu nedenle, deniz kıyısında bir kentte yaşadıklarını geç öğrenmiş bir halk olarak ün kazandılar.”⁵³

Amaseialı (bugünkü Amasya) Yunan tarihçi Strabon (MÖ 66-MS 24), Kyme halkının şehri kurduktan ancak 300 yıl sonra Liman vergisini almayı ve böylece tarım gelirlerini artırmayı akıl ettiklerini aktarıyor. Ancak sözüm ona akılsızlıklarına ve dalga geçilmesine rağmen Kyme, ekonomik olarak çok güzel gelişti. Lider bir kent olarak Anadolu'nun başkenti haline geldi ve kendi paralarını basmaya başladı.

Resim 27. Kyme'de görkemli günlerden kalanlar

Kyme'de binlerce yıllık depremlerin, savaşların ve siyasi-ekonomik yıkımların ardından günümüze ulaşan kent kalıntıları (Fotoğraf: Aliağa Belediye Arşivi)

⁵³ Strabon, *Coğrafya (Geographika)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1975.

Persler Ege kentlerini tehdit ediyor

Karun kadar zengin deyimi günümüze kadar ulaşan, zenginliğiyle ün salmış Lidya kralı Kroisos (Karun), MÖ 6. yüzyılda devletini Ege kıyılarına kadar genişletmeye başladı. Kroisos, Yunan kültürüne büyük önem verir, Yunanca konuşmakla övünürdü. Devrin bilim ve sanat adamlarına yüksek paralar vererek Sart'ta toplamış; paralı askerlerden büyük bir ordu kurmuştu. Aiol ve birkaç İyon şehri Lidya kralının boyunduruğu altına gönüllü olarak girdi. Çünkü Lidya ve başkenti Sardes ekonomisi güçlü, zengin bir ülke idi. Sonrasında Kroisos Batı Anadolu kara parçasının yarısını ege-menliği altına aldı. Ancak Lidya hükümdarlığı sadece birkaç tane on yıl sürdü, sonra ise Persler şehir kapılarına dayandılar⁵⁴.

Yaklaşık MÖ 490-420 yılları arasında yaşamış olan Halikarnasos'lu (Bodrum) tarihçi Herodot, Persli akınının başlangıcını ve iç yüzünü ayrıntılı olarak anlatıyor:

“Lidya krallığı doğudan Halys (Kızılırmak) nehrine kadar uzanıyordu. Nehrin ötesinde Med halkı yaşıyordu. Pers kralı II. Kyros Medleri MÖ 550 yılında boyunduruğuna aldıktan sonra başarılı seferlere devam ederken Kroisos bir yandan Persler tarafından bir tehdit hissediyordu, diğer yandan Lidya'yı doğuya doğru genişletmeyi planlıyordu. Ancak Kroisos Perslere karşı saldırıya başlamadan önce eski geleneklere uyarak Delfi kâhinine gelecekle ilgili danıştı. Kâhin ise iki anlamlı bir kehanette bulundu: Halys nehrini geçersen büyük bir devleti yıkacaksın.”⁵⁵

Lidya kralı bu kehaneti kendisi için olumlu anlamda algılayıp Halys nehrini geçti ve Kapadokya'yı istila etti. MÖ 547 yılında Pteria (bugünkü Kayseri) yakınında Lidyalılar ve II. Kyros yönetimindeki Persler arasında bir meydan savaşı meydana geldi. Çok fazla kaybı olan ve beraberlikle sonuçlanan savaştan sonra Kroisos Sardes'e geri çekildi. II. Kyros onu takip edip Sardes'i iki hafta boyunca kuşattı ve sonunda MÖ 545 yılında şehri fethetti. Kroisos ise esir düştü ve II. Kyros'a köle ve danışman olarak eşlik etti.

Persli Tabalos Sardes'e vali olarak atandı. Lidyalı Paktyas'a Kroisos'un ve diğer Lidyalıların altınlarını yönetme talimatı verildi. Sonrasında Kyros, Kroisos ile beraber Sardes'ten ayrıldı. Bu da Paktyas için Lidyalılar Tabalos ve Kyros'a karşı kıskırtma sebebi idi. Sahile inip elindeki altınlarla paralı asker ordusu kurup bu ordu ile Sardes'e yürüdü. Şehri kuşatıp Persli vali Tabalos'u kaleye kilitledi.

⁵⁴ Doç. Dr. Oğuz Tekin, *Eski Yunan Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995

⁵⁵ Herodotos, *Herodot Tarihi*, Remzi Yayınevi, İstanbul, 1973.

Resim 28. Çevre baskısı Kyme'yi tehdit ediyor

Sanayinin yoğun baskısı altındaki Kyme'de kazıların hızlanarak kültürel mirasın biran önce gün ışığına çıkarılması gerekiyor. (Fotoğraf: Kyme Kazı Arşivi)

Kyros yoldayken isyandan haber aldı. İsyanı bastırmak ve Paktyas'ı canlı olarak ele geçirmek için Mazares adlı bir Medlinin yönetimindeki bir orduyu Sardes'e gönderdi. İsyanlılar, yaklaşan ordudan telaşla kaçarken Paktyas'ın kendisi ise Kyme'ye sığındı. Mazares Kyme'ye, Paktyas'ı teslim etme çağrısı yapmaları için haberciler gönderdi. Ancak Kyme halkı bu konu ile ilgili öncelikle Milet yakınındaki Kâhine danışmaya karar verdi. Kâhinden Paktyas'ı Perslere teslim etmelerini tavsiye eden bir cevap aldılar. Kymeliler Perslerin gücünden korkmalarına rağmen sığınmacıyı teslim etmeyip onu Lesvos (Midilli) adasındaki Mitilini'ye gönderdiler. Mazares ise oraya Paktyas'ı teslim etme çağrısı ile haberci gönderdi. Kyme halkı Mitilini halkının bu teslim çağrısını yerine getireceğini öğrendiğinde Lesvos'a bir gemi gönderip Paktyas'ı Chios (Sakız) adasına götürdüler. Ancak Chios halkı, Paktyas'ı bir ödül karşılığında Perslere teslim etti.

Mazares artık bu isyana katılan şehirlere karşı bir intikam savaşı başlattı, önce Priene'ye karşı, sonra da İyonya'daki Magnesia'ya karşı savaştı. Ölümünden sonra yine bir Medli olan Harpagos, onun yerine geçti. Aiolya'da MÖ 544 yılında ilk saldırdığı şehir, kuruluşunda Aiol şehri olan fakat sonradan İyonluların eline geçen Phokaia oldu. Sonrasında Pers ordusu Kyme'yi, tüm diğer Aiol şehirlerini ve sonunda tüm Lidya İmparatorluğu'nu kuşattı. Delfi Kâhini'nin iki anlamlı kehaneti doğru çıktı; zira Kroisos, Halys nehrini geçince büyük bir devleti, kendi devletini yıkmış oldu!

Resim 29. Kazılardan sonra gün ışığına çıkan kentin bir bölümü

Son yıllarda arkeolojik kazı yapılamayan Kyme'de kazı dönemlerinden bir görüntü.

(Fotoğraf: Kyme Kazı Arşivi)

Resim 30. Kyme’den bir görünüm

Aiolis’in başkenti Kyme, şimdi derin bir uykuda gün ışığını bekliyor (Fotoğraf: Kyme Kazı Arşivi)

Kyme halkı Pers hükümdarlığı ile uzlaşmakla kalmayıp, Perslerle işbirliği de yaptı. Örneğin; Kyme’nin zorba hükümdarı Aristagoras, MÖ 512 yılından sonraki Pers büyük kralı I. Dareios’i Karadeniz’in kuzeyindeki İskit ülkesine saldırırken kendi gemileriyle destekledi. Birkaç yıl sonra, yaklaşık MÖ 480 yılında, Kyme’nin Persli valisi Sandokos, hükümdarlıkta olan Pers kralı Xerxese, Salamis yakınlarında Yunan donanmasına yenilen Pers donanması için 15 gemi ile destek verdi. MÖ 480/479 kışında Kyme limanı Pers donanmasının kış ordugâhı oldu.

Persler gitti, Büyük İskender geldi

Makedonya kralı Büyük İskender, Persleri birkaç savaşta yıkıcı bir bozguna uğrattı ve onları Anadolu’dan kovdu. MÖ 334’lerde böylece bu bölgedeki Pers egemenliği bitti ve bölge Büyük İskender’in devleti oldu. İskender’in MÖ 323 yılında 32 yaşındaki ani ölümünden sonra Seleukialılar ortaya çıktı. Bunlar, Suriye’den gelen, ismini kralları Seleukos’tan alan bir halktı. Seleukos, MÖ 320 yılından itibaren İskender’in imparatorluğunda birkaç eyalette kendisini kral olarak kabul ettirebildi. Seleukialılar, Batı Anadolu’ya MÖ 281 yılında yerleştiler. Makedonyalılara karşı sürdürülen birçok başarılı savaştan sonra İyonya ve Aiolis bölgelerinde de hüküm sürdüler ve böylece tabii ki Kyme’de de⁵⁶.

⁵⁶ Prof. Dr. Bilge Umar, *Aiolis*, İnkılap yayınları, İstanbul, 1980

Kyme, Bergama Krallığı'nın bir kenti

Bergama kralı I. Attalos, 3. yüzyılın sonuna doğru Yunanistan'a yerleşen Romalılarla birlik oldu. I. Attalos birkaç muharebe sonucunda Seleukialıları MÖ 228 yılında Aiolia'dan ve İyonya'dan kovdu. Kyme ve diğer Aiolia şehirleri o tarihten itibaren Bergama krallığının egemenliği altındaydı⁵⁷.

Son Bergama kralı, II. Attalos, MÖ 133 yılında öldüğünde krallığını Roma'ya bıraktı. Böylece Aiolis, Roma'nın Asia eyaletine ait oldu. Roma İmparatorluğu'nun MS 395 yılında Batı ve Doğu Roma İmparatorluklarına bölünmesinden sonra Aiolis, doğal olarak Batı Roma İmparatorluğu'na verildi. Bu bölge, daha sonra Bizans adı ile anılır oldu. Tüm Aiolisliler gibi Kyme halkı da Helenistik krallarının hükümdarlığında, Roma ve Bizans eyaleti olarak sakin bir hayat sürdü; tarihte sadece küçük izler bırakıldılar. Bizans döneminde Kyme, Efes yardımcı piskoposun piskoposluğuydu. Kyme, 15. yüzyılda Osmanlı egemenliği altına girdi. Osmanlı hükümdarı Fatih Sultan Mehmed (II. Mehmed), Kyme'nin tahkimat yapılarını yıktırdı. Ancak Kyme'de herhalde o zamanlar zaten artık yerleşim yokmuş.

Resim 31. Kyme Ortaçağ Kalesi

Kyme'de Ortaçağ'ın izleri de bugün kale kalıntılarındayla yaşıyor. (Fotoğraf: Taylan Köken)

⁵⁷ Wolfgang Radt, Pergamon. *Antik Bir Kentin Tarihi ve Yapıları*, Çeviren: Suzan Tamer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002.

Ekonomik-siyasi durum

MÖ 8. yüzyılda Kymeliler deniz yoluyla ticaret yapıyorlardı; şüphesiz ekonomilerinin temelinde tarım vardı. Arkeolog Ord. Prof. Dr. Sebastiana Lagona, Kyme'yi şöyle tanımlar:

“Akdeniz’de Midilli ile aynı dönemde kurulmuş 30 şehrin en önemlilerinden ve ticarete çok önemli yere sahip, zeytin, üzüm, buğday tarım ürünlerinden zeytinyağı, şarapçılık üretimi ve ticaretinde ilerlemiş bir uygarlığa sahip liman kenti. Dönemin çok ilerlemiş liman kenti’nin yanında Başkent olma özelliğini ve zengin bir şehir devleti olduğu unutulmamalı”

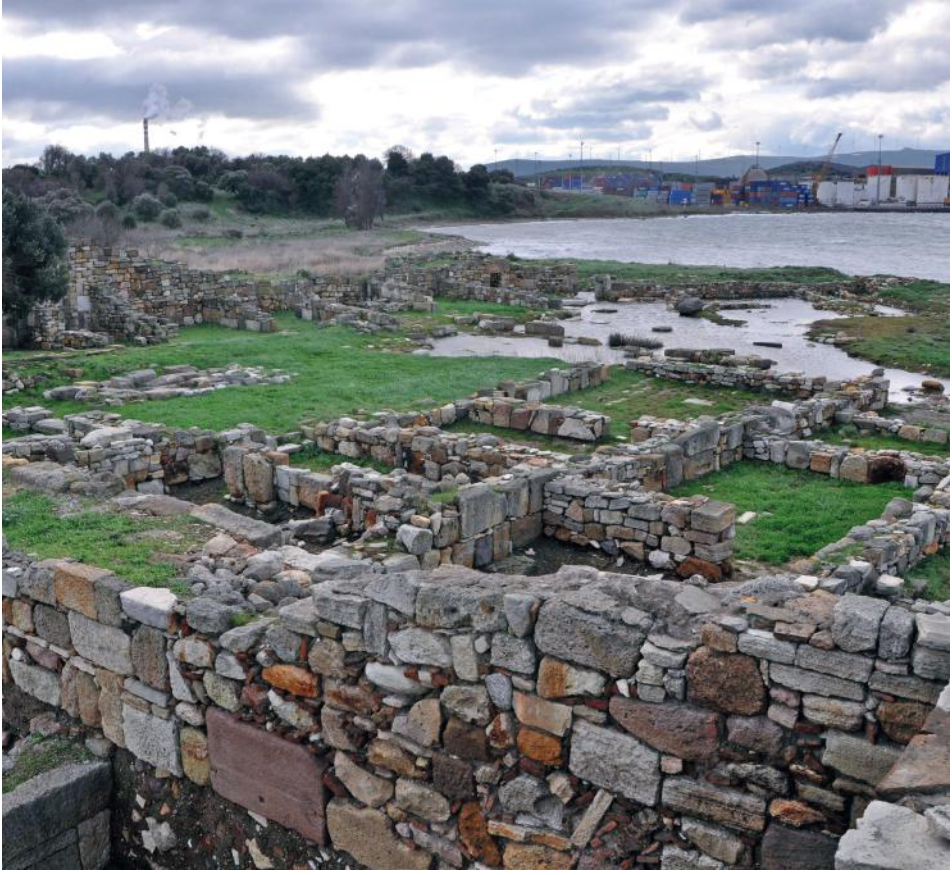
Önemli liman kenti Kyme (yaklaşık 200 m. uzunluğunda güçlü bir iskele yapısı hala görünür durumdadır), aralarında Kilikya bölgesindeki Side ve Güney İtalya’daki Cumae’nin de bulunduğu birçok şehrin ana yurdudur; Arkaik dönemde şehir büyük bir ekonomik zenginliğe erişmiştir. Sikke basan ilk koloniler arasındadır. Klasik dönemde ise Kyme, Ege şehirleri arasında önemli bir siyasi konuma sahiptir. Hellenistik dönemde bazı önemli yapıların inşası ile yeniden düzenlenen kentte yoğun zanaat faaliyetleri saptanır. Antik kaynakların yanı sıra kazılar sırasında açığa çıkarılan anıtlar ve bazı yazıtlardan anladığımıza göre; Kyme, erken İmparatorluk döneminde de saygın konumunu korumuştur. Tüm kentte homojen olarak belgelenen arkeolojik veriler, piskoposluk merkezi olması nedeniyle Geç Antik ve erken Bizans döneminde, kentin hala yaygın yerleşim alanını koruduğunu işaret etmektedir. Yapılan araştırmalar ve eldeki veriler, antik kentin kuruluşundan MS 13. yüzyıla kadar kesintisiz iskân gördüğü doğrultusundadır.

Kyme’de ilk araştırmalar

Kyme’nin yeri, bulunan yazıtlar ve sikkelerle yeterince belgelenmiştir. Kyme’nin kalıntıları günümüze gelinceye kadar oldukça azalmıştır. Doğanın aşındırıcı ve bozucu etkilerinin yanı sıra buradan ve diğer sahil ören yerlerinden taşların deniz yoluyla götürülüp İstanbul, İzmir ve diğer şehirlerdeki yapılar için kullanıldığı bilinmektedir. Ancona’lı gezgin Ciriaco de Pizziccolli 1444 yılına tarihlenen bir mektubunda; Kyme harabelerini tasvir eder ve Kyme surlarının çok kötü halde olduğunu bildirir⁵⁸.

Kyme iki tepeyi kapsar; biri kuzeyde, diğeri ise üzerinde ana yerleşimin kurulduğu güney tepesidir. Bölgede ilk araştırmaları İtalyan Ciriaco de Pizziolli d’Ancona’nın 1429-30 yılları arasında ve 1446’da yaptığı biliniyor. Kyme’nin önemini ise Venedik’li Baltazzi ailesi tespit etmiş. Aliağa/Menemen

⁵⁸ Antonio La Marca, *Aiolis Kyme’si 2012 yılı Çalışmaları*, 35. Kazı Sonuçları Toplantısı 3. Cilt, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Muğla, 2013

Resim 32. Kyme kazılarını 1982'den bu yana İtalyan üniversiteleri sürdürüyor.

Tarihsel bağlar nedeniyle İtalyan Üniversiteleri Kyme ile yakından ilgileniyor. 1982 yılından bu yana kazıların sürdüğü kentte İtalyan arkeologlar çalışıyor. (Fotoğraf: Aliğa Belediye Arşivi)

bölgesinde geniş çiftlikleri bulunan Aristide Baltazzi ve oğlu Demostene, 1874 yılında ilk küçük kazıları yapmış ve birçok bulguyu ortaya çıkarmış. Daha sonra 1876-77 yılları arasında yaptıkları kazılarda ise içinde değerli mücevherler olan bir mezar bulmuşlar ve mezardaki mücevherleri İngiltere'deki British Museum'a satmışlar. Yine aynı müze buradan çıkan seramik eserleri de satın almıştır^{59 60}.

Fransız Edmond Pottier ve Salomon Reinach 1881 yılında Nekropol denilen mezar alanında kazılar gerçekleştirmiştir. Mezarlarda bulunan yazıt ve heykellerin bir kısmını İstanbul Arkeoloji Müzesi'ne, diğer kısımlarını ise Paris'teki Louvre Müzesi'ne vermişlerdir. Bergama'daki Zeus Sunağı gibi, anayurdu bu topraklar olan birçok tarihi ve arkeolojik eser çeşitli yöntemlerle yurt dışına çıkarılmıştır.

⁵⁹ <http://www.izmirkulturturizm.gov.tr/TR,77180/kyme-kazilari--aliaga.html>

⁶⁰ Antonio La Marca, *Kyme*, Calabria Üniversitesi yayını, 2010

Cumhuriyet kuruldu, Çekler Kyme'yi kazmaya başladı.

Antonin Salac ve Prag Üniversitesi'nden mimar Neopomucky, Cumhuriyet'in kuruluşunun hemen ardından aldığı izinle 1925 yılında kısa bir süre için yoğun kazılar gerçekleştirdi. Uzun ve verimli bir kazı çalışmasının sonunda; bir portik ve kil çalışma bulguları nedeniyle "Yazıcının Evi" şeklinde adlandırılan bir ev ve İsis'in ufak bir tapınağı, neredeyse tamamı sular altında kalan liman yapısı ve kuzey tepenin güney yamacında çok az bir kısmı günümüze ulaşabilen tiyatro ortaya çıkarılmıştır. Prof. Salac'ın ani ölümünden sonra kazı çalışmalarına uzun yıllar ara verilmiştir⁶¹.

1943 yılından itibaren, İstanbul Üniversitesi'nde İlkçağ tarihi öğreten İngiliz arkeoloji bilimcisi Prof. George Ewart Bean, Türkiye'de çeşitli yörelere seyahat etmiştir. Bu dönemde Aliğa civarındaki antik kalıntılarını da araştırmıştır. O zaman bulunmuş olan Kyme şehrinin kalıntılarının bir planını çıkarmıştır.

Üzerinden uzun zaman geçmiş olan kazılardan sonra buluntular yine yeraltında kaybolduklarından dolayı Kyme'de çok ilginç durumlar ortaya

Resim 33. Kyme tarih meraklılarının uğrak yeri

Aliğa'nın çevresindeki antik yerleşimleri gezen yerel tarih araştırmacısı Sebahattin Karaca, 2015 yılında Kyme antik kentinde incelemelerde bulunuyor (Fotoğraf: Aliğa Belediye Arşivi)

⁶¹ Sebastiana Lagona, *Kyme Kazısı*, Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu'nun 30. yılı Anısına Türkiye Arkeolojisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2008.

çıkiyordu. Yerleşim planından da bu anlaşılmaktadır. İsis Tapınağı'nın üzerinde çok ot birikmişti, kuzey tepesinin eteğinde bulunan tiyatrodan sadece yukarıya doğru oturma sıralarının bulunduğu bir yarım çember görünüyordu. Limandaki dalgakıran kalıntıları suyun altında kalmış; zira Alman bilim adamlarının araştırmaları eski çağdan beri deniz seviyesinin 1,5 metreden fazla yükseldiğini gösteriyor.

Prof. Bean'in Kyme'yi incelediği yıllarda, bir zamanlar Aiolya'nın en büyük ve en güzel şehrini hatırlatan bir şey kalmamıştı. Ancak daha sonraki dönemlerde, yerli-yabancı pek çok kazı başkanlığınca yapılan kazılar sonunda antik Kyme şehrinin agora, stoa, sütunlu cadde ve tiyatrosu gün yüzüne çıkarıldı. MÖ 6. yüzyılda el işçiliğinin kalitesini ortaya koyan mücevrherler bulundu.

1952 yılında kazılar Dr. Baki Örgün yönetiminde sürdürülmüştür. 1955 yılında Prof. Dr. Ekrem Akurgal tarafından Güney Tepenin yakınlarında yapılan kısa zamanlı kazıda, orientalizan seramik bulunmuştur⁶². 1960'lı yıllarda Alman bilim adamları Kyme'de sualtı ve epigrafik çalışmalar yaptılar ve corpus hazırladılar. 1979 yılında İzmir Arkeoloji Müzesi müdürü Hasan Tahsin Uçankuş (1979-1981 yılları arası) kentte kazı yapmıştır. Kazılar, Güney Tepe yakınlarında önemli epigrafik ve yapısal buluntuların bulunduğu antik kentin farklı sonuçlar elde edileceği tahmin edilen değişik alanlarında gerçekleştirilmiştir.

Son 40 yıldaki kazılarla İtalyanlar Kyme'yi araştırıyor

Kyme Antik kentinin arkeolojik mirasının ortaya çıkarılması için 20. yüzyılın ilk yarısında başlayan bilimsel çabalar, yüzyılın sonuna doğru, 1980'lerde yeniden hız kazandı. Dünyanın en korunaklı körfezlerinden birine kurulmuş olan kent, günümüzde artan sanayileşme ve çevrede giderek ticari faaliyetlerin yoğunlaşması sonucu büyük bir baskının altındadır. Tüm bu baskılara ve zamanın aşındırıcı acımasızlığına rağmen antik Aiolia'nın en büyük kenti Kyme, günümüzde de zamana direnmektedir.

1982 yılında Kyme'de İtalyan Catania Üniversitesi'nin sistematik araştırmaları başladı. Üniversite, 1984 yılına kadar İzmir Müzesi ile birlikte çalışmış, 1986 yılından itibaren SİT alanındaki araştırmalarda tam sorumlulukla kazı çalışmaları yapmıştır. 1982'den 1984'e kadar Vedat İdil ve İtalyan Arkeolog Sebastiana Lagona başkanlığında Türk-İtalyan ekip çalışmaları sürdürmüştü; 1986 yılında Sebastiana Lagona Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan izin alarak kazıların resmi bilimsel başkanı olmuştur. 2008

⁶² Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal, *Foça Kazıları, Kyme Sondajları*, Türk Arkeoloji Dergisi Sayı VI-1, Maarif Basımevi, 1956

Resim 34. Koşan atlet heykeli

1979 yılında Kyme açıklarında balıkçıların ağına takılan Bronz koşan atlet heykeli, günümüzde adeta Kyme'nin simgesi oldu. Heykel, MÖ 50-30 yılları arasına, Geç Helenistik döneme tarihleniyor. (Fotoğraf: İzmir Arkeoloji Müzesi)

yılından itibaren Prof. Dr. Lagona'nın öğrencisi olan ve Calabria Üniversitesi öğretim görevlisi Antonio La Marca kazı başkanlığını yürütmektedir⁶³.

Son yıllarda Kyme'de kazılar çeşitli nedenlerle yapılamamaktadır. Ancak kazıların yapıldığı son dönemlerde çalışmalar kentin merkezine odaklanmıştır. Agora, stoa, tiyatro, küçük tapınak, sütunlu yol, yerleşim bölgesi, Helenistik Dönem sur duvarı. Bunların yanı sıra Bizans Kalesi'ndeki restorasyon çalışmaları tamamlanmıştır⁶⁴. 2016 ve 2017 yıllarında antik kentte kazı yapılmamıştır.

Kent merkezindeki araştırmalar devam ederken, kentin banliyösünde de kazılar yapılmıştır. Bir bölümü geçmişte İzmir Müzesi uzmanlarınca gerçekleştirilen bu çalışmalar, alanın topografyasına farklı bir bakış açısı ve yeni birimler kazandırmıştır. Bazı çiftlikler, bir zeytinyağı işliği, kentin su gereksinimine hizmet veren sarnıçların görüldüğü bir alan ve MÖ 7. yüzyıldan erken Bizans dönemine kadar geniş bir zaman dilimi içinde kullanım gören nekropoller açığa çıkarılmıştır. Nekropol kazılarında açığa çıkarılan önemli buluntular arasında; MÖ 2. yüzyıl sonlarına tarihlenen mermer mezar steli, diadem, bilezik, kolye ucu, kolye, yüzük gibi MÖ 6. yüzyılda Kyme kuyumculuğunun ulaştığı yüksek seviyeye şahitlik eden çok sayıda kıymetli eser bulunmaktadır.

Söz konusu buluntular, Kyme'nin özellikle Helenistik dönemde kuyumculuk alanında üstlendiği önemli rolü vurgular. Kırk yıldır devam eden Kyme kazı ve araştırmaları, kent merkezi ve banliyösünde olmak üzere kentin değişik yerlerinde bulunan kamu yapılarını, dini yapıları, yerleşim alanlarını ortaya koyar. Kuzey tepenin eteklerindeki tiyatronun yarım daire şeklindeki Cavea'sının sadece izleri görülebilmektedir. Prof. Dr. Sebastiana Lagona, burada yaptığı kazılarda; tiyatronun orkestra bölümünün bir kısmı ile on iki sütunun yerleştiği çukurları, mask, silen başı gibi küçük buluntuları ortaya çıkarmıştır. Ayrıca Kuzey Tepe'nin en üst noktasında da İon üslûbunda yapılmış ve Tanrıça İsis'e adanmış bir mabedin varlığından söz edilmişse de yeterli kalıntı bulunamamıştır⁶⁵.

Bunların yanı sıra Namurt limanında kuzey ve güney mendirek'e ait kalıntılar ile çok sayıda yazıt ve sikke ele geçmiştir. Kyme'de toprak üstünde çok sayıda çanak çömlek parçalarına rastlanır. MS 2. yüzyılda Kymelilerin bastırdıkları sikkeler üzerinde Ephesos Artemis'ine benzeyen bir Anadolu tanrıçasının kabartması dikkati çeker. İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki tunç at-

⁶³ Antonio La Marca, *Kyme 2008 yılı Kazı Çalışmaları*, 31. Kazı Sonuçları Toplantısı 4. Cilt, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Denizli, 2009.

⁶⁴ Ord. Prof. Dr. Sebastiana Lagona, *Kyme 2004*, 26. Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Cilt, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çanakkale, 2006

⁶⁵ Antonio La Marca, *Kyme*, Calabria Üniversitesi yayını, 2010

let heykeli ile İstanbul Arkeoloji Müzesi'ndeki Artemis başı en güzel buluntulardır. Günümüzde New York Metropolitan, Londra British ve St. Petersburg şehirlerinin müzelerinde bulunan Kyme eserlerinin Aliğa'ya getirilmesi için çeşitli çalışmalar yapılmaktadır.

Resim 35. Fosseptik ve lağım sistemi

Kyme'de atık su fosseptik ve lağım sistemi bugün bile kendine hayran bırakıyor. Ayrıca kente ılıca hamamı için kurşun borularla su getirilmiş. (Fotoğraf: Aliğa Belediye Arşivi)

İzmir Demir Çelik (İDÇ) sahasındaki kazılar

İzmir Demir Çelik A.Ş.'ne ait; Çakmaklı mahallesinde bulunan arazi üzerinde İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü tarafından 2007-2011 yılları arasında kurtarma kazıları yapılmıştır. Çalışmalar, toplam 5 kazı sezonunda tamamlanmıştır.

Resim 36. Kyme, kuyumculukta çok ileriydi

Kazılarda, MÖ 6. yüzyılda Kyme'de kuyumculuğun ulaştığı yüksek seviyenin göstergesi olan çok sayıda kıymetli eser bulunmuştur (Fotoğraf: Kyme Kazı Arşivi)

Resim 37.Nemrut Körfezi, Kyme antik kent sahili. Yıl 1949
1949 yılında L. H. Jeffery'in çektiği Kyme görüntüsü (Fotoğraf: L. H. Jeffery)

Kyme antik kentinin güney nekropolünün bir bölümünü kapsadığı anlaşılan alanda yapılan çalışmalarda 500'ün üzerinde mezar tespit edilmiştir. Nekropolün en erken (kuruluş) evresini az sayıdaki özellikle 2007 yılı çalışmalarında ortaya çıkarılan MÖ 7-6. yüzyıllara tarihlenen mezarlar oluşturmaktadır. Nekropol en yoğun kullanımını ise Hellenistik dönemde MÖ 4-1 yüzyılda yaşamıştır. Kazılar sırasında ulaşılan nekropol buluntularının bir kısmı İzmir Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir⁶⁶.

Batı Limanı sahası kazıları

Çakmaklı mahallesi Kendirci mevkisinde bulunan, mülkiyeti Batıçim Batı Anadolu Çimento Şirketine ait, 3. (üçüncü) derece arkeolojik sit sınırı içerisinde bulunan 33 bin 350 m² yüzölçümlü alanda, 2010 yılında İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü tarafından sondaj kazıları gerçekleştirilmiştir.

⁶⁶ İzmir Arkeoloji Müzesi web sitesi <http://www.izmirmuzesi.gov.tr/bati-limani.aspx>

Resim 38. İzmir Demir Çelik sahasındaki kazılar

İzmir Arkeoloji Müzesi tarafından 2012 yılında İDÇ firmasına ait arazide 700'e yakın sondaj ve 20 civarında açma kazı yapıldı. Çatı kiremitli mezarlar, kireç taşı mezarlar ve küçük küp mezarlar bulundu. (Fotoğraf: Aliğa Belediye Arşivi)

Kazılar sonucunda ortaya çıkan antik dönem mezarlarının yoğunlaştığı alanlar göz önünde bulundurularak sınırları, ilgili Koruma Bölge Kurulu'nca uygun bulunup belirlenmiş olan 2 adet koruma alanında 2011 yılında Müze tarafından kurtarma kazısı gerçekleştirilmiştir.

Söz konusu alan, Kyme antik kentinin yaklaşık 1200 m güney-batısında yer almaktadır. Kuzeyinde Gümrük Müdürlüğü'ne ait bir yerleşke bulunmaktadır. Alan doğuda kara yolu, batıda altyapısı hazırlanmış ancak henüz faaliyete geçmemiş bir demiryolu hattı ile sınırlanmıştır. Güneydeki koruma alanı 4.444,72 m², kuzeydeki ise 1.965, 71 m² yüzölçüme sahiptir. Yüksekçe bir tepenin batı yamacında konumlanmış olup, doğudan batıya doğru alçalan eğimli bir arazi yapısı içerisinde yer almaktadır.

Güneydeki koruma alanı içinde gerçekleştirilen 2011 yılı kazı çalışmalarında toplam 33 adet mezar tespit edilmiştir. 2010 yılı sondaj kazılarında açılan mezarlarla birlikte toplam sayı 66'yı bulmaktadır. Her iki yılın verileri doğrultusunda mezarlar tipolojik olarak 7 farklı ana grup altında değerlendirilebilmektedir. Kazılar sonucunda alanın MÖ 5. yüzyılın sonlarından MÖ 2. yüzyılın içlerine kadar nekropol olarak kullanım görmüş olduğu anlaşılmaktadır⁶⁷.

⁶⁷ İzmir Arkeoloji Müzesi web sitesi <http://www.izmirmuzesi.gov.tr/bati-limani.aspx>

Resim 39. Siyah beyaz fotoğraflarda Kyme

Kyme, yıllar boyunca tarih ve arkeoloji meraklılarının, gezginlerin uğradığı ve fotoğrafladığı bir ören yeri oldu (Fotoğraf: *Aliağa Belediye Arşivi*)

Resim 40. Kyme kazıları yıllardır basında geniş yer aldı

Her yıl başlayan Kyme kazıları, gazetelerde hep geniş şekilde yer aldı. Aliağalı merhum Gazeteci Mehmet Atıcı'ya ait bu haber, 30 Ağustos 1984 tarihli Hürriyet gazetesinden. (Fotoğraf: *Mehmet Atıcı Arşivi*)

HABAŞ Fabrikası sahasındaki kazılar

Mülkiyeti HABAŞ demir çelik şirketine ait olan, Kyme antik kentinin doğusunda, Bozköy Ilıca mevkisinde bulunan arazide İzmir Arkeoloji Müzesi tarafından kazı çalışmaları yapılmıştır. Çalışmalar 2009-2011 yılları arasında toplam 3 sezon sürdürülmüştür. Yapılan çalışmalarda; Kyme antik kentinin sur dışında bulunan işlik örnekleri ve her iki yanı nekropol olarak düzenlenmiş taş döşemeli antik yol tespit edilmiştir. Antik yolun mevcut kaplaması her ne kadar Roma dönemini (MS II. yüzyıl) işaret etse de nekropolün MÖ 7. yüzyıldan, MS 4. yüzyıla kadar kullanılmış olması daha erken evrelerinin olması gerektiğini işaret eder. Kyme'nin doğusundaki bu alanda ayrıca zeytinyağı ve seramik üretimi ile ilişkili olabilecek önemli yapılar açığa çıkarılmıştır. Kazı çalışmalarıyla ulaşılan 150'nin üzerindeki arkeolojik eser, İzmir Arkeoloji Müzesi envanterine kazandırılırken çok sayıda etütlük eser de yine müzede korunmaktadır⁶⁸.

Kyme'nin ünlüleri

Ephoros (MÖ 405-330)

Yunan tarihçisi Ephoros, Kyme'de doğmuştur. Ephoros, ilk dünya tarihi eseri olan Historia'nın yazarıdır. Ephoros aynı zamanda Yunan ve Doğu tarihini kapsayan ilk evrensel tarihçidir. Kitapları günümüzde kayıptır. 30 kitaptan meydana gelen eser eksik ve yanlış bilgiler vermiş olmasına karşın, ilkçağda saygın bir yer kazandı. Historia, 30. kitabı yazan oğlu Demophilos tarafından tamamlanmıştır. Yapıt, Peloponnesos'a dönüşüyle başlar ve Makedonyalı II. Philippos'un MÖ 340'da Perinthos'u kuşatmasıyla biter. Ephoros, tarihi olayları açıklamaya çalışmaktan çok, ard arda kaydetmekle yetinmiştir⁶⁹.

Yapıtını kitaplara ayıran ilk tarihçi olan Ephoros, her kitap için ayrı bir önsöz yazmış ve elindeki malzemeyi tarih sırasıyla incelemek yerine çeşitli başlıklar altında toplamıştır. Ephoros, her zaman olmasa da, çoğu kez mitos ile tarihsel gerçekliği birbirinden ayırır ve çok eski tarihlere dayanan bilgilerin kuşkuyla karşılanması gerektiğine inanır.

Tarihçi Diodoros Sikeliotes, Bibliotheka Historike'yi (Tarih Kitapçığı) yazarken Ephoros'un yapıtlarından yararlanmış, ama Ephoros'un yaz-

⁶⁸ İzmir Arkeoloji Müzesi web sitesi <http://www.izmirmuzesi.gov.tr/bati-limani.aspx>

⁶⁹ Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi, 6.Cilt, Sabah Yayınları, İstanbul, 1992

dıklarını vakayiname biçimine sokmaya çalışınca zaman zaman dizimsel yanlışlar yapmıştır. Polybios ise Ephoros'un deniz savaşları üzerine yazdıklarına değer vermekle birlikte, kara savaşları üzerine yazdıklarını küçümser. Ephoros'a biri keşifler, öbürü Kyme'nin tarihi ve eski uygarlığı üzerine iki inceleme ile üslup üzerine bir denemeyi içeren birkaç yapıt daha atfedilmiştir.

Hesiodos (MÖ 8. yüzyıl)

Hellen edebiyatının Homeros'tan sonra gelen ve MÖ 8. yüzyılın sonunda yaşayan en eski ve en büyük yazarı, didaktik şiirin ustası Hesiodos'un babası Kymeli'dir. Yoksul bir çiftçinin oğludur. "İşler ve Günler" adlı kitabında kardeşi Perses'e, babasının Kyme'den yoksulluk nedeni ile ayrıldığını anlatır:

Babamız gibi yap sen de, koca budala Perses,
O da bir gün daha güzel yaşama umuduyla
Aştı engin denizleri bırakıp ardında
Aiolia'nın Kyme kentini,
Geldi buralara kara gemisiyle,
Bolluktan, zenginlikten, rahattan değil,
Kör olası yoksulluktan kaçıyordu,
O Zeus'un insanlara reva gördüğü yoksulluktan.
Geldi Helikon'un eteğinde
Bu lanetli Askra'ya yerleşti,
Bu kışı sert, yazı çekilmez, tatsız kasabaya^{70 71}.

Hesiodos'un MÖ 8. yüzyıl döneminde yaşadığı düşünülmektedir. Efsaneye göre, Helikon yamaçlarında koyun güderken musalar, yani ilham perileri ona şairlik bağışlamışlardır. Nerede öldüğü bilinmez. Hesiodos Yunan ilk çağının Homeros'tan sonraki en büyük epik ozanı olarak kabul edilir. Eserlerinden iki büyük epik günümüze ulaşabilmiştir. Bunlar, tanrılar ile alâkalı mitler üzerine olan Theogonia (Tanrıların Doğuşu) ve çiftçi yaşamını anlatan "Erga kai hemeraı" (İşler ve Günler)dir. Yunan mitolojisi ve Yunan çiftlik hayatı üzerine bilinenlerin çoğu Hesiodos'un eserlerinden öğrenilmiştir⁷².

⁷⁰ Sabahattin Eyüboğlu - Azra Erhat, *Hesiodos Eseri ve Kaynakları*, Türk Tarih Kurulu Basımevi, Ankara, 1977.

⁷¹ Ekrem Akurgal, *Ege, Batı Uygarlığının Doğduğu Yer*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, 2. Basım, İzmir, 2000.

⁷² Sabahattin Eyüboğlu - Azra Erhat, *Hesiodos Eseri ve Kaynakları*, Türk Tarih Kurulu Basımevi, Ankara, 1977.

Gaius Blossius (MÖ 2. yüzyıl)

Blossius, Kymeliler'in Güney İtalya bölgesinde kurduğu koloni kent Cumae doğumludur. Gerek Kyme kolonisi bir kent doğumlu olduğundan, gerekse fikirleriyle yaşadığımız coğrafyayı teorik ve pratik olarak da etkilediğinden bu kitapta anılması gereklidir.

Blossius, Stoa felsefesini benimsemiş bir düşünürdü. MÖ 131 yılında köleliğin ortadan kaldırılmasını, kölelerin özgürlüğünü hedefleyen ve sınıfsal içeriği olan bir isyanın felsefi kaynağıdır. Bergamalı Aristonikos'un komutasında başlatılan, tarihin ilk köle isyanı ve sosyal hareketinin teorisyeni Cumae'li düşünür Blossius'tur.

Son Pergamon Kralı III. Attalos (MÖ 138-133) MÖ 133 yılında öldüğünde, bir vasiyetle, Pergamon Krallığı'nı Romalılara bıraktı. O yıllarda Pergamon Krallığı, bugünkü Adana ile İstanbul arasında çizilecek bir çizginin batısında kalan Anadolu topraklarını kapsıyordu.

III. Attalos'un üvey kardeşi olan Aristonikos, bu vasiyeti kabul etmedi ve kendini III. Eumenes adıyla kral ilan etti. Kent soyluları ve Roma vasiyeti onayladı ve Aristonikos'un krallığını ve kente girmesini kabul etmedi. Bunun üzerine Aristonikos isyan etti. Bu isyan sıradan bir isyan değildi. Kölelere ve serflere özgürlük ve eşitlik vaat ediyordu. Kardeşlik içinde yaşanacak bir Heliopolis (Güneş Şehri) kuracaklardı. Aristonikos isyanı, Ege kıyılarında diğer kentlerden de destek buldu ve geniş köle katılımlarıyla yayıldı. Roma, isyanı bastırmak için MÖ 131 yılında bir ordu gönderdi. İzmir Tuzlası yakınlarındaki Leukai'de yapılan savaşı Aristonikos kazandı. Bu zafer, köleler arasında büyük bir başarı sayıldı ve isyancılar zafer sarhoşluğuna kapıldılar⁷³.

Ancak Roma bu yenilgiyi affetmedi; bir yıl sonra MÖ 130 yılında Anadolu'ya büyük bir ordu gönderdi. Manisa, Kırkağaç yakınlarında yapılan savaşı Roma kazandı. Aristonikos, o yöredeki Stratonikea kentine sığındı ama kent Roma baskısına uzun süre dayanamadı. Aristonikos, Romalılara teslim edildi. Roma'ya götürüldü ve öldürüldü⁷⁴.

Kyme'nin kolonilerinden Güney İtalya'daki Cumaeli düşünür Blossius'un fikirlerinden doğan Aristonikos isyanı, o güne dek yer yer görülmesine rağmen, Spartaküs önderliğindeki köle isyanından yıllar önce yaşanmış ilk büyük köle isyanı kabul ediliyor.

⁷³ Hasan Malay, *Helenistik Devirde Pergamon ve Aristonikos Ayaklanması*, Bergama Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir, 1992.

⁷⁴ Ersin Doğer, *İlk İskânlardan Yunan İşgaline Kadar Menemen ya da Tarhaniyat Tarihi*, Sergi Yayınevi, 1998

Resim 41. Kyme’de bulunan mermer stel

Kyme kazılarında ele geçen mermer eserlerden güzel bir örnek (Fotoğraf: Kyme Kazı Arşivi)

Homeros (MÖ 8. yüzyıl)

Homeros MÖ 8. yüzyılda İzmir’de yaşamış ozandır. Homeros’un annesi Kritheis Kyme’lidir. Yüzlerce, binlerce yıl önce Kyme’deki Hormonia tapınağında Büyük Soterio ve Rhomaia şenlikleri düzenlenirdi. Kyme’de Apelles, Maion ve Dios adlı üç kardeş yaşamaktaydı. Apelles ölürken kızı Kritheis’i bakılmak üzere kardeşi Maion’a teslim etti. Maion, akarsu perileri kadar güzel bir kız olan Kritheis’i Smyrna’da öğretmenlik yapan Femias ile evlendirdi. İzmir’e yerleşen Kritheis, sık sık Meles Çayı’na girer, yıkanır. Sonunda çocuğunu da burada doğurdu. Erkek olan bebeğine Meles’de doğduğu için Melesigenes adını koydu. Melesigenes adlı bebek, yıllar sonra Yunan kentlerini gezip destanlar yazacak olan Homeros’tur⁷⁵.

⁷⁵ Hacer Özmakas- Yavuz Özmakas, *İzmir Söylenceleri*, Akdeniz Avlusu Yayınları, İzmir, 2000.

Resim 42. Kyme sikkelerinden güzel bir örnek

MÖ 165-140 yıllarına tarihlenen, 16.80 g ağırlığında gümüş sikke. Tarihte ilk parayı Lidyalıların kullandığı biliniyor. Ancak yapılan kazılarda Kyme'nin de ilk para basan kentlerden biri olduğu ortaya çıktı.

Homeros, Yunan duygu ve düşüncesinin ilk ürünleri olan İlyada ve Odysseia adlı destanların derleyicisidir. Truva Savaşı'na ilişkin söylen- celeri toplayan İlyada'da eski Yunanların gelenek ve görenekleri, dinî ve felsefî inançları ve Çanakkale yöresinin tarihî coğrafyası hakkında önemli bilgiler vardır. Konusu, kuruluşu ve anlatım yöntemleri bakımından İlyada'dan farklı olan Odysseia'da ise Troya'nın yıkılışından sonra, yurdu İt- hake'ye dönmek üzere yola çıkan Akha önderlerinden Odysseus'un on yıl süren yolculuğu sırasında başından geçen olaylar anlatılır. Bu destanda da aynı türden bilgilere rastlamak mümkündür⁷⁶.

MÖ 4. yüzyılda Atina'da yazıya aktarılan Homeros destanlarındaki dinî anlayış Atinalılar tarafından aynen benimsenmiş ve İlyada ve Odysseia Yunan eğitiminin temeline yerleştirilmiştir. Bunların Yunan toplumundaki işlevi, MÖ 4. yüzyılda Platon'un Devlet'inde eleştirilinceye değin hiç sorgulanma- mıştır. İşte Antik Yunan ve dünya tarihini derinden etkileyen bu büyük ozan Homeros, annesi tarafından Kymeli olduğundan hemşehrimizdir.

Archippe (MÖ 2. yüzyıl)

İzmir Müzesi Müdürü Hasan Tahsin Uçankuş'un başkanlığını yaptığı kazı heyeti tarafından 1979 yılında Kyme'de yapılan kurtarma kazılarında bulunan Archippe Onur Yazıtı çok önemli bir buluntu olarak kabul edil- mektedir. Bu yazıtın bir eşi de 1965 yılında aynı yerde bulunmuş ve İzmir Arkeoloji Müzesi'ne götürülmüştür⁷⁷.

⁷⁶ Ekrem Akurgal, *Ege, Batı Uygarlığının Doğduğu Yer*, İzmir Büyükşehir belediyesi Kültür Yayını, 2. Basım, İzmir, 2000.

⁷⁷ Hasan Tahsin Uçankuş, *Kyme Kurtarma Kazısı Ön Raporu*, II. Kazı Sonuçları Toplantısı, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1980.

Archippe, zengin ve hayırsever bir Kyme vatandaşıdır. Kyme’de ele geçen yazıtta, MÖ 2. yüzyılın ikinci çeyreğinde kente önemli ölçüde maddi destekler vermiş bir hayırsever olarak Dikeogenes’in kızı Archippe’den söz edilir. Archippe, Bouleterion’un (Halk Meclisi) ve Agora’daki Homonoia (Concordia) kutsal alanındaki anıtsal kompleksin inşası için gerekli parayı vermiştir. Yazıt bu anlamda kent tarihi için çok önemli bir belge niteliğindedir. Kent, Archippe’yi bu hatırı sayılır hamiliğinden dolayı Bouleterion’a koyduğu onur yazıtları ve heykeliyle onurlandırmıştır. Archippe Onur yazıtı, halen İzmir Arkeoloji Müzesi’nde koruma altında bulunmaktadır⁷⁸.

Hermodice (MÖ 7. yüzyıl)

Kymeli Hermodice, Frigya Kralı ile yaptığı evlilikle tarihte yerini alan bir şahsiyettir. MÖ 7. yüzyılda yaşadığı sanılmaktadır. Bölgenin en güçlü kenti Kyme ile Orta Anadolu’daki Phrygia Krallığı arasındaki ilişkiler bir evlilikle iyice pekiştirilmiştir⁷⁹. Hermodice, Kyme kralı Agememnon’un kızıdır. Demodice ya da Hermodice olarak bilinir. Tanınmışlığı ise Midas adını taşıyan bir Frigya kralı ile evlenmesiyle başlar. Midas’ın, Frigya’nın günümüzde Ankara civarında kurulmuş olan başkenti Gordion’da yaşamış olan efsanevi Frigya kralı olup olmadığı belli değildir.

O dönemki devletlerin değişen güç dengelerine uyum sağlamak için çeşitli yolları denedikleri, bunlardan birinin de evlilik olduğu görülmektedir. Frigler, Kral Midas döneminde doğuya doğru genişlemeye başladılar ve doğuda Asurlularla komşu oldular. Asur kralı II. Sargon Midas’la dostluk antlaşması yaptı. Ancak Frigler, sonraları Asur baskısı karşısında geriledi ve Batı Anadolu’ya doğru çekildiler. Kral Midas, devletini güvenceye almak ve yeni stratejik ortaklar bulabilmek için çeşitli yollar aradı. Batıdaki Yunan kolonileriyle siyasal ilişkiler kurdu. Kyme kralı Agememnon’un kızı Hermodice (Hermodikhe) ile evlendi. Bundan sonra Frigler’le Yunanlar arasındaki kültürel ilişkiler de arttı⁸⁰.

Herakleides (MÖ 4. yüzyıl)

Kymeli tarihçidir. MÖ 4. yüzyılda yaşamıştır. Diogenes Laertios’a göre, 5 ciltlik “Pers Tarihi” yazmıştır⁸¹.

⁷⁸ Antonio La Marca, *Kyme*, Aliağa Belediyesi yayını, İzmir, 2009.

⁷⁹ John Freely, *Troya Savaşından İstiklal Harbine Adandolu’da Yunanlar*, Doğan Kitap, İstanbul, 2011

⁸⁰ John Freely, *Troya Savaşından İstiklal Harbine Adandolu’da Yunanlar*, Doğan Kitap, İstanbul, 2011.

⁸¹ Helmut Engelmann, *Kyme*, Habelt, Bonn, 1976.

“Bir yanında deniz,
bir yanında Pythikos”

Myrina

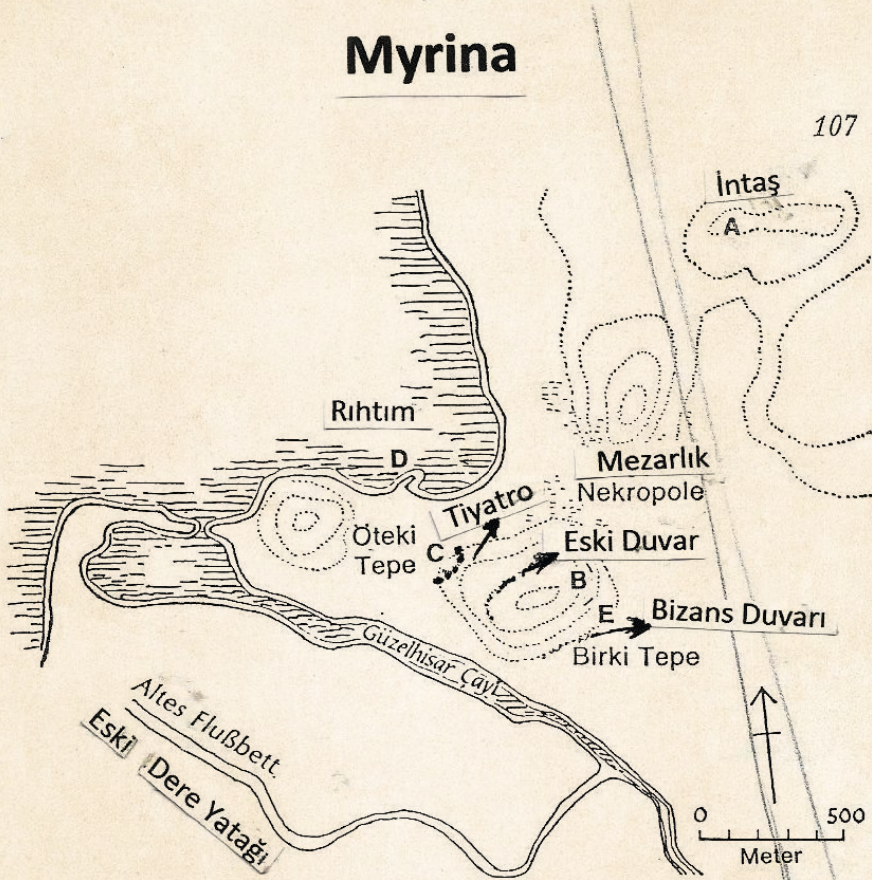

Abb. 16 Plan von Myrina (nach Pottier-Reinach)

A Intaş / B Alte Mauer / C Lage des Theaters / D Kai / E Byzantinische Mauer

Myrina

Myrina, İzmir'in 50 km kuzeybatısındaki Aliağa kent merkezinin çok yakınında bulunan bir antik kenttir. Antik adı Pythikos ya da Titnaios olan ve Çandarlı Körfezi'ne dökülen Güzelhisar Çayı'nın ağzındadır. Beriki Tepe ve Öteki Tepe'nin arasındaki düz araziye kurulmuştur. Sert rüzgârlara kapalı mendirek ile çevrilmiş bir limana sahiptir⁸².

Kentin doğusunda günümüzde Apar (Beriki) Tepe olarak bilinen alan akropolis olarak adlandırılır. Çevresinde Bizans dönemi ve farklı dönemlere ait surlarla birlikte bir kule, çiftlik ve iskele kalıntıları tespit edilmiştir. Çandarlı Körfezi'nde (Elaitikos) kurulmuş önemli liman kentlerinden biridir⁸³. Tarihçi Heredotos'a göre Gryneion'un 40 stadia güneyindedir⁸⁴. 12 büyük Aioli kentinden biri olarak bilinir. Bizanslı şair ve tarihçi Agathias (d. MS 536 Myrina)-(ö. 582), Myrinalıdır. Bu antik kentte bulunmuş ve pişmiş topraktan yapılmış biblo boyutundaki heykelcikler, bugün İstanbul Arkeoloji Müzesi, Paris Louvre ve ABD Boston Güzel Sanatlar Müzesi'ndedir.

Myrina adı nereden geliyor?

Kentin, Amazon kraliçesi Myrina tarafından kurulduğu ve adını kurucusundan aldığı rivayet edilir. Halk arasında ve bazı kayıtlarda Kalabaksaray olarak anılır. Bilge Umar, Myrina'nın adının bazı yazıtlarda Mourina olarak geçtiğini; Myrina adının Luwi dilinden geldiğini, kentin adının yüce ana yurdu anlamına gelen Mura-wana'dan geldiğini belirtmektedir⁸⁵.

Myrina nerededir, nasıl gidilir?

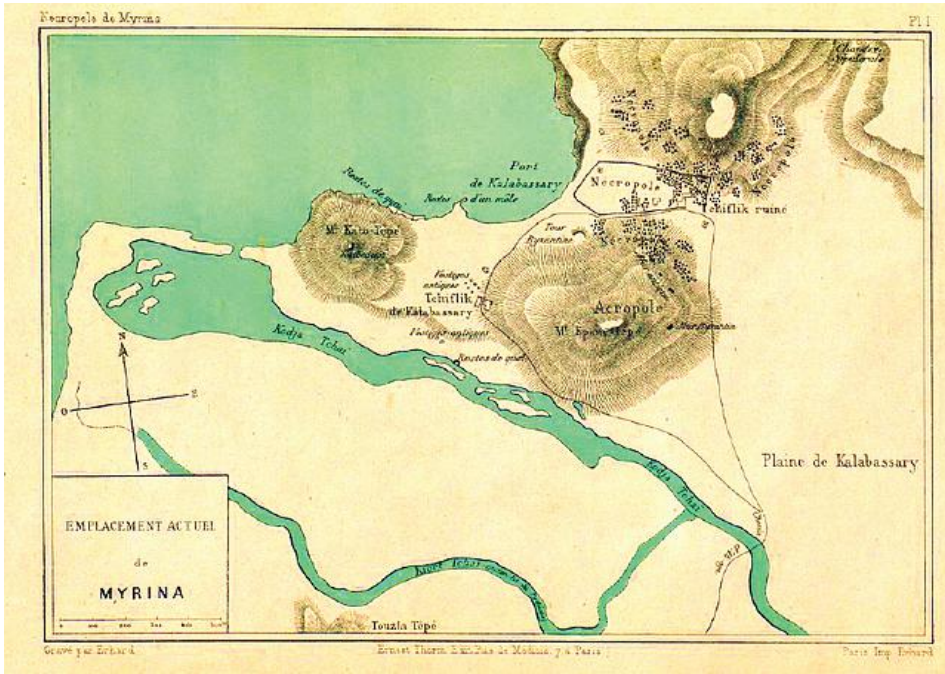
Myrina, Aliağa kent merkezinin 8 km kuzeydoğusundadır. İzmir-Çanakkale kara yolunda, Aliağa'dan sonra kuzeye giderken Güzelhisar Çayı üzerindeki köprüyü geçince solunuzda göreceğiniz, çayın sağındaki de-

⁸² Prof. Dr. Ersin Doğer, *Bilmece Antik Kentler 1 Aiolis Şiirleri ve Meraklısına Notlar*, Ege Yayınları, İzmir, 2010.

⁸³ Yrd. Doç. Dr. Murat Çekilmez, *Myrina ve Gryneion Arkeolojik Yüzey Araştırmaları Belgeler ve Yeni Araştırmalar 1. Cilt*, Aliağa Belediyesi Aliağa Kent Kitaplığı, İzmir, 2017

⁸⁴ George Ewart Bean, *Eskiçağda Ege Bölgesi*, Arion Yayınları, İstanbul, 1997.

⁸⁵ Bilge Umar, *Aiolis Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi*, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 2002

Harita 7. Myrina kent planı

1882 yılında Reinach ve Pottier tarafından yayınlanan kent planı

nize uzanmış iki tepe, Myrina'nın bulunduğu yerdir. Myrina, bu iki tepeye ve yamaçlarına yayılmış bir ören yeridir. Bugün bazı yapıların duvarları, liman yapısı ve tiyatronun olası yeri seçilebilmektedir.

Tarihsel süreç

Bazı kaynaklara göre Aioller, Kyme'den sonra bir şehir daha kurdular ve bu şehre de bir Amazon kraliçesi olan Myrina'nın adını verdiler. Ancak Strabon; Ephesos, Smyrna, Kyme ve Myrina'nın amazonlar tarafından kurulduğunu ve bu kentin kurucusu amazonun isminin verildiğini belirtir⁸⁶. Aiolis bölgesinin önemli kentlerinden biri olan Myrina, Kyme, Akhaion Limen ve Gryneion arasında konumlanmıştır.

Antik yazarlardan günümüze ulaşan bilgilere göre Myrina'nın küçük ama çok güçlü bir kent olduğu, güzel bir limanının bulunduğu, Tiberius ve Traian döneminde bölgede depremler meydana geldiği ancak kentin eski gücüne tekrar kavuştuğu belirtilir⁸⁷.

Şehrin MÖ 454-425 yılları arasında Atina Konfederasyonu'nda önemli bir yeri vardı. Myrina, MÖ 5. yüzyılda Attika-Delos Deniz Birliği'nin ilk üye-

⁸⁶ Yrd. Doç. Dr. Murat Çekilmez, *Myrina ve Gryneion Arkeolojik Yüzey Araştırmaları Belgeler ve Yeni Araştırmalar 1. Cilt*, Aliağa Belediyesi Aliağa Kent Kitaplığı, İzmir, 2017

⁸⁷ Myrina'nın Tarihçesi, <http://site.adu.edu.tr/myrina-gryneion/default.asp?idx=313331>

lerindendir. MS 17-30 yılları arasında meydana gelen depremler diğer 12 kent gibi Myrina'yı da tahrip etmiştir. MS 17 yılında meydana gelen büyük depremden sonra Roma İmparatoru Tiberius kentin yeniden ayağa kaldırılması için bonkörce yardım etmiş ve kentin adı Sebastopolis olarak değiştirilmiştir. Myrina nekropolünde yapılan kazılarda çok sayıda Hellenistik dönem mezarı ve buluntusu ele geçmiştir. Özellikle, Tanagra tipindeki figürinler ile birlikte dönemin tanrı ve tanrıçaları, günlük yaşamdan kişiler, tiyatro konulu kişiler, hayvanlar ve benzeri formda figürler bulunmuştur. George Bean, kentin hemen kuzeyinde bulunan Gryneion'un zamanla bağımsızlığını yitirip Myrina'ya bağlandığını, kentin Gryneion'da bulunan Apollon kutsal alanı nedeniyle önemli olduğunu belirtmektedir⁸⁸.

Myrina kendisine ait sikkeler basıyordu. MS 106 yılında meydana gelen ikinci bir büyük depremle yıkıldı ve tekrar onarıldı. Ancak bundan sonra tarihin karanlıklarına gömüldü ve sadece midye ve istiridyeleri ile ününü sürdürdü⁸⁹.

Resim 43. Myrina limanı

Myrina, stratejik bir limana sahip olan, Pythikos nehrinin ağzında kurulmuş bir kenttir.

(Fotoğraf: Taylan Köken)

⁸⁸ George E. Bean, *Eski Çağda Ege Bölgesi*, Arion Yayınevi, İstanbul, 1995.

⁸⁹ Doç Dr. Nurettin Öztürk, Gencay Güloğlu, Ayhan Girgin, *2011 yılı Myrina ve Gryneion Antik Kentleri Arkeolojik Yüzey Araştırması - Myrina ve Gryneion Arkeolojik Yüzey Araştırmaları Belgeler ve Yeni Araştırmalar 1. Cilt*, Aliağa Belediyesi Aliağa Kent Kitaplığı, İzmir, 2017

Resim 44. Myrina limanı

Güzelhisar'ın denizle buluştuğu noktadan Myrina (Fotoğraf: Taylan Köken)

Bölgede kazılar

1880 yıllarında üç Fransız genç arkeolog Veyries, Pottier ve Reinach, Myrina'da kazılar yapmak üzere Osmanlı Hükümeti'nden kazı izni alırlar. Bu kazı izni Atina Fransız Okulu adınadır. Fransız arkeologlar, Aliağa bölgesinde geniş arazileri ve çiftlikleri bulunan Baltazzi ailesinin katkılarıyla 1880/1882 yıllarında Birki Tepe'nin kuzey yamacında kazılarda takriben 4 bin-5 bin mezar ortaya çıkardı. Şehrin ikamet edilen kısmında ise kayda değer kalıntı bulamadılar. Fransız arkeologlar, mezarlardan binlerce terakota heykel ve farklı seramik objeleri gün ışığına çıkardı. Buldukları bu eşyaların çoğunu yasadışı olarak yurtdışına kaçırdılar ve Paris Louvre Müzesi'ne verdiler. Az bir kısmını ise İstanbul Arkeoloji Müzesi'ne teslim ettiler. Çalışmalarının sonucunu ise Paris'te 1887 yılında La Necropole de Myrina adlı kitapta yayınladılar.

Myrina, 19. yüzyılın ikinci yarısında birden bire Avrupa'nın gündemine oturur. Önce kaçak kazılar ve sonra Fransız kazılarında ortaya konan binlerce pişmiş topraktan yapılmış heykelcik, Myrina'yı ünlü yapar. Avrupa'nın birçok özel ve resmi koleksiyonlarında kaçak kazılarla ortaya çıkarılmış Myrina terakotaları bulunur. Bunlardan biri de Boston'dadır; fakat resmi kazılarla ortaya çıkarılan terakotaların sayısı çok daha fazladır. En büyük koleksiyon Paris'te Louvre Müzesi'nde yer alır. İkinci büyük koleksiyon İstanbul Arkeoloji Müzesi'ndedir. Atina Fransız Okulu'nda ve Bergamo Arkeoloji Müzesi'nde Myrina heykelcikleri vardır.

Pişmiş toprak heykelcikler

Dünyada üç antik kent, terakotaları (pişmiş toprak heykelcikler) ile ünlüdür; İtalya'da Tarentum, Yunanistan'da Tanagra ve Batı Anadolu da Myrina.

Myrina'da Hellenistik dönemde çoğu zaman mezarlara yerleştirilen karakteristik terakota heykeller ve seramik objeler üretilmekteydi. Myrina'nın toprak üstü kalıntılarının büyük çoğunluğu yüzyıllar boyunca yakınındaki diğer kentlerin yapımında kullanılmış ve şehir kalıntıları bütünüyle yok edilmiştir. Bu yüzden günümüze liman taşları dışında kentin mimari parçaları pek gelememiştir. Toprak üstü kalıntılarının yok denecek kadar az olmasına karşılık, keramik parçaları ve terakotaların çevrede yaygın oluşu araştırmacıların dikkatini buraya çekmeye neden olmuştur. Böylece Myrina yapılarıyla değil de pişmiş toprak heykelcikleriyle tanınmıştır. Myrina kentinin bir zamanlar yaşadığı tepelere yayılmış, çanak çömlek parçaları, figürünler, mimari frizler, lahit kapakları kentin zengin düzeydeki kültürünü kanıtlamaktadır⁹⁰.

⁹⁰ http://ipu.gov.tr/ys_tarihiyerler,sehirID=35,icerik=3160,sayfa=1-tarihiyerler-aliaga-nin-tarihi-yerleri.html

Resim 45. Roma dönemi tümülüs önünde inceleme

Araştırmacı Sebahattin Karaca, Myrina antik kenti çevresindeki bir Roma tümülüsünde araştırmalar yaparak tarihin sırlarına ulaşmaya çalışıyor. (Fotoğraf: Aliğa Belediye Arşivi)

Nekropol kazılarında elde edilenler

Kazı ve mezarlarda bulunan eşyaların çoğu ölümler için konulmuş yemek tabakları ve içme kaplarıydı. Diğer eşyalar ise yağ lambası, ayna, iğne, parfüm kapları gibi günlük hayatta kullanılan araçlardı. Ziynet eşyası nadiren bulunmuştur. Ölümlerin ağzına yeraltı dünyasına inebilmek için nehrin karşı kıyısına geçirmesi karşılığında kayıkçıya vereceği bir sikke koymak âdeti vardı. Myrina’da bunun için düşük değeri olan bakır sikkeler kullanılmış. Bu sikkeler çoğunlukla Myrina’da basılmış sikkelerdir ve Büyük İskender ile İmparator Tiberius arasındaki döneme ait olarak nitelendirilmiştir.

Mezara bırakılan terakota’dan yapılmış heykellerden de bahsetmek gerekir; Bunlar erkek, kadın, çocuk, tanrı ve hayvan figürleriydi. Eros ve Afrodite’ye çok sık rastlamaktayız⁹¹. Ayrıca çok acayip ve komik görünen figürler ve maskeler vardır. Bu terakota buluntular Myrina’nın meşhur olmasını sağlamıştır.

⁹¹ Myrina eserleri bilgi levhası, Bergama Arkeoloji Müzesi

Resim 46. Myrina'nın heykelleri yabancı ülke müzelerinde
1880'lerde Myrina'da çıkarılan toprak heykeller, şimdi Louvre Müzesi'nde sergileniyor. Bu Eros heykeli de onlardan sadece biri. (Kaynak: Louvre Müzesi)

Resim 47. Myrina'dan Güzelhisar
Öteki Tepe'den Pythikos nehri vadisine bakış. (Fotoğraf: Aslıhan Güçlü)

Resim 48. Afrodit heykeli

Myrina'da kazılarda bulunan Afrodit heykeli. İngiltere British Museum'da bir gün ait olduğu topraklara döneceği günü bekliyor. (Kaynak: British Museum)

Resim 49. Genç evli çift

Louvre Müzesi'nde bulunan Myrina eserlerinden biri daha. MÖ 150-100 yıllarına tarihlenen, evli bir çiftin tasvir edildiği bir *terakota*. (Kaynak: Louvre Museum)

George E. Bean'in Myrina araştırmaları

İngiliz George E. Bean, 1940'lı yılların sonuna doğru Myrina'yı araştırdı. Eserinde, şehrin yerleşim bölgelerinde az sayıda eski taşların ve duvar kalıntılarının görülebildiğini yazmıştır⁹². 2015 yılındaki saha gözlemlerinde de durumun aynı olduğu görülmektedir. Nekropol kazılarında ise günümüzde hiçbir şey görülüyor.

Birki Tepe'nin takriben 1 km kuzeydoğusunda İntaş olarak isimlendirilen bir kaya mezarı bulunmaktadır. George E. Bean, kemerli tavanı olan ana bölümden 1,83 m derinliğinde on adet kemerli niş açılmış olduğunu tespit etmiştir. Günümüzde İntaş'tan geriye sadece iki duvar üzerinde örülü kemerli tavan kalmıştır. 10 nişin üstü tamamen kapanmış ve böylece tanınamaz hale gelmiştir. Komşu yükseltilerde de bir dizi mütevazı kaya mezarlarının bulunduğu söylenmektedir⁹³.

⁹² George E. Bean, *Eski Çağda Ege Bölgesi*, Arion Yayınevi, İstanbul, 1995.

⁹³ George E. Bean, *Eski Çağda Ege Bölgesi*, Arion Yayınevi, İstanbul, 1995.

1957 yılında İzmir ile Çanakkale arasındaki ulaşımı sağlayacak kara yolu yapımına başlandı. Yol, Myrina yerleşim bölgesinin ve İntaş'ın kenarından geçmektedir. Bu yolun yapımı esnasında mezarlardan çok sayıda buluntu ve Roma döneminden kalma bir ev gün ışığına çıkarıldı.

1973-1975 yılları arasında Bergama Arkeoloji Müzesi, nekropollerde kazı çalışmaları yaptı. Bulunan parçaların MÖ 7. ve 5. yüzyıl dönemine ait oldukları belirlendi. Eserler, Bergama Müzesi'nde sergilenmektedir. Nekropollerde en son çalışmayı ise İzmir Arkeoloji Müzesi 1992 yılında gerçekleştirdi. Nekropollerin haricinde, Myrina'nın şehir alanında günümüze kadar hiçbir kazı çalışması yapılmamıştır. Son yıllarda Adnan Menderes Üniversitesi'nden Yrd. Doç. Dr. Murat Çekilmez başkanlığındaki heyet, Myrina ve Gryneion'da arkeolojik yüzey araştırmaları yapmaktadır.

Baltazzi ailesinin arkeolojiye ilgisi

Aliağa Bölgesi'ndeki antik kentlerden söz ederken Venedikli Baltazzi ailesinden söz etmemek olmaz. Galata Bankerleri'nden olan ve Osmanlı hükümeti ile çok iyi ilişkileri olan levanten Baltazzi ailesinin Aliağa'da geniş çiftlikleri bulunmaktaydı. Venedik kökenli bu aile 18. yüzyılın ortalarında İzmir'e yerleşmiştir. Osmanlı'ya borç verecek kadar güçlü ve ilişkileri iyidir⁹⁴. Aydın vilayetinde büyük toprak sahibi olmuşlardır; ancak topraklar eşlerinin adınadır. Bu topraklardan bir bölümü de Aliağa Çiftliği'ndedir.

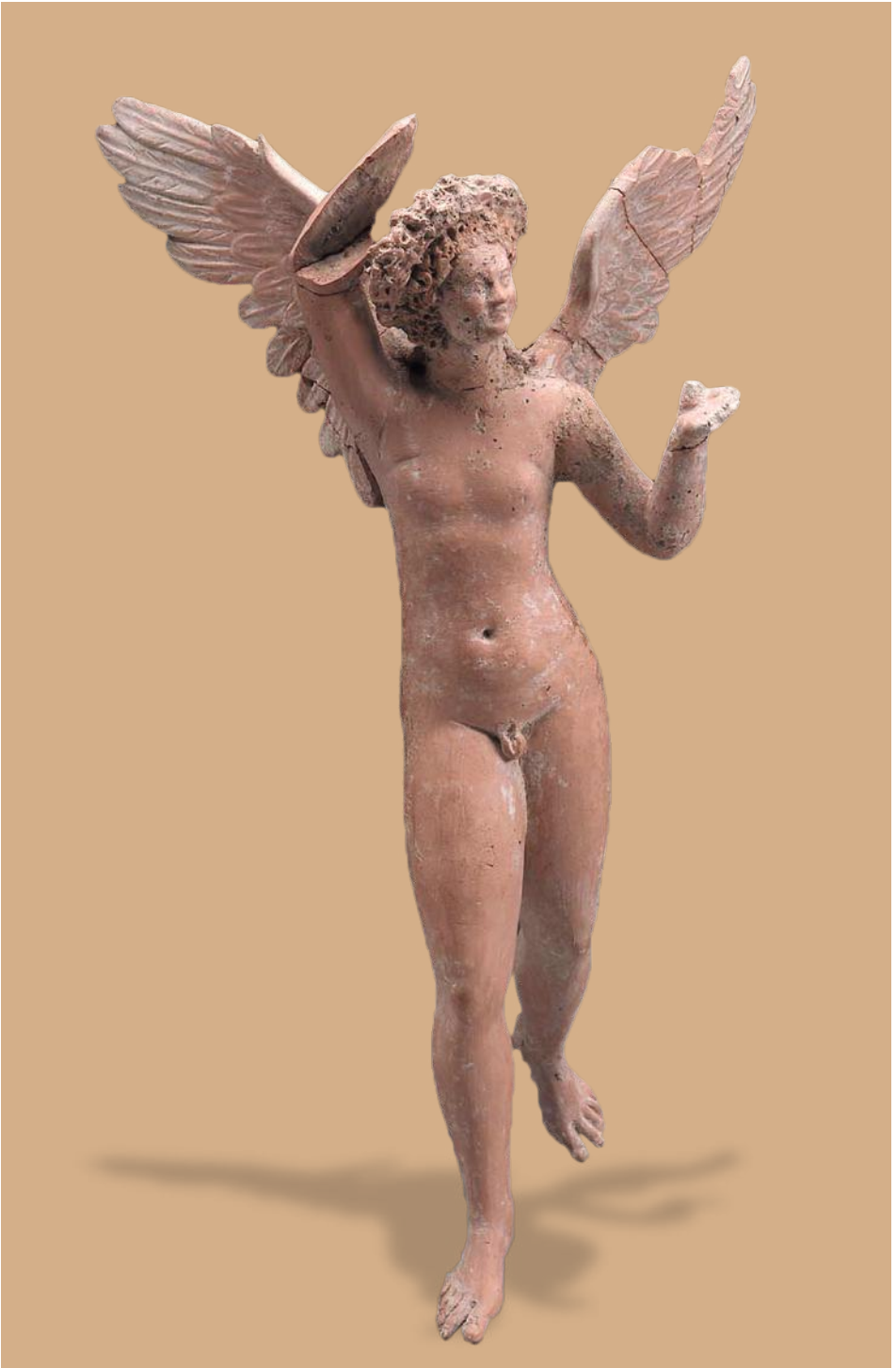
Bu ailenin önde gelen isimlerinden Aristides Baltazzi, Myrina ile Aliağa arasına bir çiftlik evi yaptırmıştır⁹⁵. Malikane, Aliağalıların önce Aliağa İlkokulu sonra Atatürk İlkokulu olarak bildikleri binaydı. Bina, yıkıldığı 1972 yılına kadar önünde denize kadar uzanan geniş bir bahçe içinde yer almaktaydı. Myrina'nın 1870 yılında keşfi Aristides Baltazzi'nin Kalabasar'da yer alan geniş çiftlik arazisinde çalışan köylülerce yapılır⁹⁶. Myrina'da kazılar Fransız arkeologlar Pottier ve Reinach tarafından 1880 yılında başlar. Baltazzi ailesi, Fransız kazıcılara çok yardımcı olur. Bu aileden özellikle Demosthenes Baltazzi, arkeolojiye çok meraklıdır. Osman Hamdi Bey ile birlikte Sayda kazılarına katılmıştır. Aynı zamanda Aydın Vilayeti Arkeoloji Müdürüdür. Myrina ve Kyme'de kendi arazilerinde kazılar yapmıştır.

Demosthenes Baltazzi, Myrina kazılarında ve Salomon Reinach'ın George Dennis ve A. H. Sayce ile birlikte yaptığı kazılarda hükümet ko-

⁹⁴ Haydar Kazgan, *Osmanlı Finansında Galata Bankerleri*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2014.

⁹⁵ Emel Dereboylu Poulain, *Myrina ve Gryneion Arkeolojik Yüzey Araştırmaları*, Belgeler ve Yeni Araştırmalar, 1. Cilt, Aliağa Belediyesi, Aliağa Kent Kitaplığı, İzmir, 2017.

⁹⁶ Emel Dereboylu Poulain, *Myrina ve Gryneion Arkeolojik Yüzey Araştırmaları*, Belgeler ve Yeni Araştırmalar, 1. Cilt, Aliağa Belediyesi, Aliağa Kent Kitaplığı, İzmir, 2017.

Resim 50. Eros'un üç boyutlu görüntüleri

Myrina'da Eros ve Afrodite heykelleri son derece yaygındır. Myrina'da 1886'da bulunan bu terakota Eros heykeli MÖ Geç 2. yüzyıla tarihleniyor. Eros'un üç boyutlu görüntüleri MÖ 3. yüzyılın ortalarında ilk kez Myrina'da yapıldı. (Kaynak: Boston Güzel Sanatlar Müzesi)

miseri olarak görev yaptı. Bütün arkeologları Aliağa Çiftliği'ndeki evinde ağırladı. Aristides Baltazzi, Demosthenes'in kardeşıydı. Myrina'daki çiftliğin sahibi ve Myrina'nın bulunduğu arazilerin tüm malikiydi. Kardeşi Demosthenes Baltazzi ise Myrina kazıları sırasında çiftlikte kalır; fakat onun asıl ikamet ettiği yer, bizzat kendisinin yaptırdığı Buca'daki köşktür. Sultan Abdülaziz, Buca'ya geldiğinde bu köşkte kalmıştır.

Baltazzi ailesi ile ilgili kapsamlı bilgi için Dr. Emel Dereboyulu Poulain tarafından yayınlanan “19. yüzyıl sonunda Antik Myrina'da iki bey; Aristides ve Demosthenes Baltazzi” adlı makalesinden yararlanılabilir⁹⁷.

⁹⁷ Emel Dereboyulu Poulain, *19.yüzyıl sonunda Antik Myrina'da iki bey; Aristides ve Demosthenes Baltazzi*, Myrina ve Gryneion Arkeolojik Yüzey Araştırmaları, Belgeler ve Yeni Araştırmalar, 1. Cilt, Aliağa Belediyesi, Aliağa Kent Kitaplığı, İzmir, 2017.

Bibliyografya ve Kısaltmalar

Kaynakça

Kitaplar

- Arif Müfit Mansel *Ege ve Yunan Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1995.
- Bilge Umar *Aiolis Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi*, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 2002
- Bilge Umar *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1993.
- Charles Texier *Küçük Asya*, 2002, Enf. ve Dok. Hiz. Vakfı
- Ekrem Akurgal *Anadolu Kültür Tarihi*, Net yayınları, 2008.
- Ekrem Akurgal *Anadolu Uygarlıkları*, Net Turistik Yayınları, İstanbul, 1998.
- Ekrem Akurgal *Ege, Batı Uygarlığının Doğduğu Yer*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, 2. Basım, İzmir, 2000.
- Ersin Doğer *Bilmece Antik kentler 1, Aiolis Şiirleri ve Meraklısına Notlar*, Ege Yayınları, İzmir, 2010.
- Ersin Doğer *İlk İskânlardan Yunan İşgaline Kadar Menemen ya da Tarhaniyat Tarihi*, Sergi Yayınevi, 1998
- George Ewart Bean *Eskiçağda Ege Bölgesi*, Arion Yayınları, İstanbul, 1997.
- Hacer Özmakas,
Yavuz Özmakas *İzmir Söylenceleri*, Akdeniz Avlusu Yayınları, İzmir, 2000.
- Hasan Malay *Helenistik Devirde Pergamon ve Aristonikos Ayaklanması*, Bergama Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir, 1992.
- Haydar Kazgan *Osmanlı Finansında Galata Bankerleri*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2014.
- Helmut Engelmann *Kyme*, Habelt, Bonn, 1976.
- Herodotos *Herodot Tarihi*, Remzi Yayınevi, İstanbul, 1973.
- İlhan Pınar *Seyyahların Gözüyle Tarih İçinde Bergama 1671-1892*, Bergama Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir, 2016.
- John Freely *Troya Savaşından İstiklal Harbine Anadolu'da Yunanlar*, Doğan Kitap, İstanbul, 2011.
- Meydan Larousse *Büyük Lügat ve Ansiklopedi* 6.Cilt, Sabah Yayınları, İstanbul, 1992
- Oğuz Tekin *Eski Yunan Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.

Sabahattin Eyüboğlu, Azra Erhat	<i>Hesiodos Eseri ve Kaynakları</i> , Türk Tarih Kurulu Basımevi, Ankara, 1977.
Sefa Taşkın	<i>Mysia ve Işık İnsanları</i> , 2007, Sel Yayınları
Strabon	<i>Coğrafya (Geographika)</i> , İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1975.
Şükrü Tül	<i>Aigai: Aiolis'te Bir Dağ- Kent</i> , Ege Yayınları, İstanbul, 1995.
Veli Sevin	<i>Anadolu'nun tarihsel coğrafyası</i> , 2013, TTK yay,
Vitruvius	<i>Mimarlık Üzerine On Kitap</i> , Çeviren Dr. Suna Güven, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı yayınları, İstanbul, 2005
Wolfgang Radt	<i>Pergamon. Antik Bir Kentin Tarihi ve Yapıları</i> , Çeviren: Suzan Tamer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002.

Bildiri/Makale/Dergi

Antonio La Marca	<i>Aiolis Kyme'si 2012 yılı Çalışmaları</i> , 35. Kazı Sonuçları Toplantısı 3. Cilt, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Muğla, 2013
Antonio La Marca	<i>Kyme 2008 yılı Kazı Çalışmaları</i> , 31. Kazı Sonuçları Toplantısı 4. Cilt, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Denizli, 2009.
Antonio La Marca	<i>Kyme Antik kenti tanıtım dosyası</i> , 2010 .
Bergama Belleten No:15	
Ekrem Akurgal	<i>Foça Kazıları, Kyme Sondajları</i> , Türk Arkeoloji Dergisi Sayı VI-1, Maarif Basımevi, 1956
Emel Dereboyu Poulain	<i>19.yüzyıl sonunda Antik Myrina'da iki bey; Aristides ve Demosthenes Baltazzi</i> , Myrina ve Gryneion Arkeolojik Yüzey Araştırmaları, Belgeler ve Yeni Araştırmalar, 1. Cilt, Aliağa Belediyesi, Aliağa Kent Kitaplığı, İzmir, 2017.
Emel Dereboyu Poulain	<i>Myrina ve Gryneion Arkeolojik Yüzey Araştırmaları</i> , Belgeler ve Yeni Araştırmalar, 1. Cilt, Aliağa Belediyesi, Aliağa Kent Kitaplığı, İzmir, 2017.
Ersin Doğer, Yusuf Sezgin	<i>"Dalgalı Taş Denizi" Aigai'de artık Kaybolmak Mümkün Değil</i> , Aktüel Arkeoloji Dergisi, İstanbul, Sayı 11, Nisan 2009
Ersin Doğer	<i>Aigai Antik Kenti Geçmişin İzlerini Günümüze Taşıyor</i> , Manisa Kültür ve Turizm Dergisi, Haziran Temmuz 2011
Ersin Doğer	<i>Aigai'de Bir Macellum</i> , Miko Mevsimlik Ege Kültürü Dergisi, Sayı 5 (Bahar), 2006
Ersin Doğer, Yusuf Sezgin, Lale Doğer, Mehmet Gürbüzler, M. Hamdi Kan	<i>Aigai</i> , Ege Üniversitesi Arkeoloji Kazıları, İzmir, 2012.

Felix Pirson, Güler Ateş,
Melanie Bartz,
Helmut Brückner,
Stefan Feuser,
Ulrich Mania,
Ludwig Meier,
Martin Seeliger

Elaia: Eine aiolische Polis im Dienste der hellenistischen Residenzstadt Pergamon?, Albrecht Matthaei – Martin Zimmermann (Ed.), Urbane Strukturen und bürgerliche Identität im Hellenismus, Heidelberg, 2015.

Güler Ateş

Son Araştırmalar Işığında Elaia Antik Kenti ve Seramik Üretimi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Cilt 15 Sayı 1, Manisa, 2017

Hasan Tahsin Uçankuş

Kyme Kurtarma Kazısı Ön Raporu, II. Kazı Sonuçları Toplantısı, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1980.

İbrahim Fidanoğlu

Çandarlı çevresinde dolaşırken, İzmir Kültür ve Turizm Dergisi, Sayı 32, İzmir, 2015

Mehmet İsmail Başoğlu

Antik Çağda Kilikya Bölgesinde Zeytinyağı Üretimi, Y. Lisans Tezi, 2009

Murat Çekilmez

Myrina ve Gryneion Arkeolojik Yüzey Araştırmaları Belgeler ve Yeni Araştırmalar 1. Cilt, Aliağa Belediyesi Aliağa Kent Kitaplığı, İzmir, 2017

Nimet Ezgi Türken

Kuzey Ege Bölgesi Yerleşim Merkezlerin Su Sistemleri, 2006.

Nurettin Öztürk,
Gencay Güloğlu,
Ayhan Girgin

2011 yılı Myrina ve Gryneion Antik Kentleri Arkeolojik Yüzey Araştırması - Myrina ve Gryneion Arkeolojik Yüzey Araştırmaları Belgeler ve Yeni Araştırmalar 1. Cilt, Aliağa Belediyesi Aliağa Kent Kitaplığı, İzmir, 2017

Oğuz Tekin

Gryneion ve Sikkeleri, Myrina ve Gryneion Arkeolojik Yüzey Araştırmaları, Belgeler ve Yeni Araştırmalar, Aliağa Belediyesi Aliağa Kent Kitaplığı, İzmir, 2017.

Sebastiana Lagona

Kyme 2004, 26. Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Cilt, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çanakkale, 2006

Sebastiana Lagona

Kyme Kazısı, Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu'nun 30. yılı Anısına Türkiye Arkeolojisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2008.

Serkan Parlak

Antik Dönem Anadolu Kültürleri ve Kült Merkezleri, Kültür ve Turizm Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, 2012

Turhan Özkan

1992 yılı Gryneion Kazısı Çalışmaları, IV. Müze Kurtarma Kazıları Semineri, Marmaris, 1993

Yusuf Sezgin

Aigai Keçiler Yurdu, Seyahatname Kültür ve Gezi Dergisi, Sayı 7, Ocak- Şubat 2010

Yusuf Sezgin

Aiolis'te bir Dağ Kenti: Aigai, Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 3, Sayı 5, Ocak 2013.

Web/Blog/İnternet

- **Aigai Kazısı resmi sitesi**
<http://www.aigai.info>
- **Antik Dönem web sitesi**
<http://antikdonem.tumblr.com/page/23>
- **Antik Kent Sikkeleri**
<http://www.asiaminorcoins.com>
- **Arkeoloji Dünyası**
http://www.arkeolojidunyasi.com/antik_kentler/gryneion.html
- **Bianet**
<http://bianet.org/bianet/kultur/4614-izmire-homeros-heykeli-dikelim>
- **Erkmen Senan, Elaia antik kenti /Kazıkbağları, Zeytindağ**
<http://erkmensenan.blogspot.com.tr/2009/04/aiol-ky-kentlerielaiakazkbaglar.html>, 2009
- **Filozof.net**
<http://www.filozof.net>
- **Gryneion/ Gryna**
<http://www.izmirmuzesi.gov.tr/antik-yerlesim-alanlari-gryneion.aspx>
- **Günaydın Aliağa Gazetesi**
http://www.gunaydinaliaga.com/news_detail.php?id=838
- **Arkeodenemeler blog sitesi**
<http://arkeodenemeler.blogspot.com.tr>
- **Arkeodenemeler blog sitesi**
<http://arkeodenemeler.blogspot.com.tr/2013/02/kyme-antik-kenti-i-izmir-aiolis-aliaga.html>
- **Dağa Kaçtım blog sitesi**
<http://dagakactim.blogspot.com.tr>
- **Erkmen Senan blog sitesi**
<http://erkmensenan.blogspot.com.tr>
- **İzmir Parmaklarının Ucunda (İPU) web sitesi**
http://ipu.gov.tr/iys_tarihiyerler,sehirID=35,icerik=3160,sayfa=1-tarihiyerler-aliaga-nin-tarihi-yerleri.html
- **İzmir İl Kültür Turizm Müdürlüğü web sitesi**
<http://www.izmirkulturturizm.gov.tr/TR,77180/kyme-kazilari--aliaga.html>
- **İzmir Arkeoloji Müzesi web sitesi**
<http://www.izmirmuzesi.gov.tr/antik-yerlesim-alanlari-kyme.aspx>
- **İbrahim Fidanoğlu, Pergamon'un Limanı Elaia ya da Kazık Bağları**
<http://dagakactim.blogspot.com/2012/03/pergamonun-limani-elaia-yada-kazik.html>
- **İzmir Arkeoloji Müzesi web sitesi**
<http://www.izmirmuzesi.gov.tr/bati-limani.aspx>
- **İzmir Arkeoloji Müzesi web sitesi**
<http://www.izmirmuzesi.gov.tr/antik-yerlesimalanlari-kyme.aspx>
- **Kyme Kazısı resmi sitesi**
<http://www.kyme.info>
- **Myrina'nın Tarihçesi**
<http://site.adu.edu.tr/myrina-gryneion/default.asp?id=313331>
- **Ömer Özyiğit**
<http://www.aktuelarkeoloji.com.tr/?/=1858>
- **Sebahattin Karaca, Yunan kökenli kavimlerin Ege kıyılarına göçü ve Phokaia'nın (Foça) kuruluşu**
<http://focafoca.com/default.asp?sayfa=3&altid=38&id=11875>, 201

Dizin

A

A. H. Sayce	: 102
Adnan Menderes Üniversitesi	: 51, 102
Afrodit	: 97, 100, 103
Agathias	: 91
Agememnon	: 87
Agora Binası	: 18, 21, 24, 25
Agora Meydanı	: 21
Agora	: 20, 21, 24, 25, 69, 74, 76, 87
Aiga Burnu	: 18
Aigai, Aiga	: 9, 11, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27
Aiolis Birliği	: 59
Aiolis	: 16, 17, 18, 31, 32, 33, 36, 38, 39, 45, 48, 49, 51, 59, 60, 61, 64, 69, 70, 71, 91, 92
Aioller	: 17, 18, 33, 45, 61, 92
Akha	: 86
Akhaion Limen	: 92
Aliağa Çiftliği	: 102, 104
Aliağa	: 9, 11, 13, 17, 31, 45, 51, 58, 59, 61, 62, 64, 71, 72, 73, 77, 80, 81, 87, 91, 92, 93, 96, 97, 102, 104
Alkidamas	: 42
Almanya Arkeoloji Enstitüsü	: 38
Amazon, Amazonlar	: 45, 62, 91, 92
Antonin Salac	: 73
Antonio La Marca	: 59, 71, 72, 76, 87
Apar Tepe	: 91
Apelles	: 85
Apollon Sunağı	: 32, 49
Apollon Tapınağı	: 37, 39, 44, 45, 49, 50, 51, 52, 93
Arap akınları	: 20
Archippe Onur Yazıtı	: 86, 87
Archippe	: 86, 87
Arif Müfit Mansel	: 61
Aristagoras	: 69
Aristide Baltazzi	: 72
Aristonikos İsyanı	: 84
Aristonikos	: 84
Arkaik Dönem	: 51, 59, 71
Artemis	: 76, 77
Asia eyaleti	: 70
Asklepios	: 39
Asur, Asurlular	: 87
Athena	: 32
Atina Deniz Birliği	: 48, 59
Atina Fransız Okulu	: 96
Atina Konfederasyonu	: 92
Atina	: 33, 42, 48, 59, 86, 92, 96
Attalos	: 32, 36, 70, 84

Attalos, I.	: 70
Attalos, II.	: 70
Attalos, III.	: 84
Attika Delos Birliği	: 36, 48
Ayhan Girgin	: 93

B

Bakırçay	: 16, 31, 32, 33
Baki Örgün	: 74
Baltazzi, Baltazzi ailesi	: 71, 72, 96, 102, 104
Batıçım	: 79
Bayraklı	: 61
Bergama Müzesi	: 40, 51, 102
Bergama	: 31, 36, 37, 40, 45, 51, 52, 53, 70, 72, 84, 96, 97, 102
Beriki Tepe	: 91
Bibliothèque Historique	: 82
Bilge Umar	: 17, 18, 31, 32, 33, 36, 45, 48, 62, 69, 91
Birki Tepe	: 96, 101
Bizans	: 20, 21, 26, 70, 71, 76, 91
Bodrum	: 65
Boston Güzel Sanatlar Müzesi	: 91, 96, 103
Bouleuterion	: 18, 19, 21
Bozcaada	: 61
Bötya	: 61
British Museum	: 72, 100
Buruncuk	: 61
Büyük Hitit Devleti	: 61, 62
Büyük İskender	: 49, 69, 97

C-Ç

Calabria Üniversitesi	: 72, 76
Catania Üniversitesi	: 74
Chios	: 61, 68
Ciriaco de Pizzicollı	: 71
Concordia	: 87
Coryne	: 45
Cuma, Cumae	: 71, 94
Çakmaklı köyü	: 59, 78, 79
Çandarlı	: 18, 31, 32, 33, 37, 39, 41, 44, 45, 51, 60, 61, 62, 91
Çıfıt Kalesi	: 45, 50
Çıkıntı yeri	: 39, 48

D

Dareios, I.	: 69
Delfi Kâhini	: 65, 68
Demir Kapı	: 20, 21
Demodice	: 87
Demostene Baltazzi	: 72
Deprem	: 20, 21, 31, 36, 49, 64, 92, 93
Devlet	: 86
Didim, Didyma	: 49, 50
Dikeogenes	: 87
Dikili	: 18, 45
Diodoros Sikeliotes	: 82
Diogenes Laertios	: 87
Doryalılar	: 61
Dumanlı dağ	: 37

E

Edmond Pottier	: 72, 92, 96, 102,
Efes	: 59, 70, 76
Ege Denizi	: 17, 25, 31
Ekrem Akurgal	: 61, 74, 83, 86
Elaiia	: 9, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42
Elaiticus sinus	: 37
Elaitikos Körfezi	: 32, 33, 91
Elaiwa	: 32
Emel Dereboylu Poulain	: 102, 104
Ephesos	: 59, 70, 76
Ephoros	: 82, 83
Erga kai hemerai	: 83
Erkmen Senan	: 41, 48, 49, 54
Eros	: 97, 98, 103
Ersin Doğer	: 17, 18, 20, 21, 25, 27, 45, 84, 91
Et-Balık Pazarı	: 25

F

Fatih Sultan Mehmed	: 70
Felix Pirson	: 39
Foça	: 61, 74
Frigya	: 87

G

Gaius Blossius	: 84
Galata Bankerleri	: 102
Gediz	: 16, 61
Gencay Güloğlu	: 93
George Dennis	: 102
George Ewart Bean	: 33, 38, 45, 73, 74, 91, 93, 101
Gimnazyum	: 21
Girit, Giritliler	: 32
Gordion	: 87
Gorgias	: 42
Gryne	: 45
Gryneion	: 9, 13, 32, 37, 41, 44, 45, 46, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 62, 91, 92, 93, 102, 104
Grynium	: 37
Güler Ateş	: 38, 39
Gün Dağı	: 17
Güneş Şehri	: 84
Güzelhisar Çayı	: 17, 21, 25, 91, 93
Güzelhisar	: 25, 37, 91, 94, 99
Gymnasium	: 21

H

HABAŞ	: 82
Hacer Özmakas	: 85
Hacıömerli Mahallesi	: 45, 46, 54
Halk Meclisi Binası	: 19, 87
Halys Nehri	: 65, 68
Harpagos	: 68

Hasan Malay	: 84
Hasan Tahsin Uçankuş	: 74, 86
Haydar Kazgan	: 102
Helence	: 18
Helenistik Çağ	: 36
Heliopolis	: 84
Hellen, Hellenistik	: 17, 18, 21, 25, 26, 31, 32,33, 45, 71, 79, 83, 93, 96
Helmut Brückner	: 39
Helmut Engelmann	: 87
Herakleides	: 87
Hermodice	: 87
Hermos	: 16, 61
Herodotos, Herodot	: 18, 48, 49, 65,
Hesiodos	: 83
Hestia, Hestia Bollaia	: 19, 24
Historia	: 82
Homeros	: 83, 85, 86
Homonoia	: 85, 87
Hormonia Tapınağı	: 85, 87
Hürriyet Gazetesi	: 81

I-İ

İbrahim Fidanoğlu	: 31, 32, 33, 34, 37, 38, 39, 41, 113
İlhan Pınar	: 37
İlyada ve Odysseia	: 86
İon	: 25, 51, 76
İonia	: 51, 68, 69, 70
İsis Tapınağı	: 73, 74, 76
İskele	: 38, 40, 41
İskit	: 69
İstanbul Arkeoloji Müzesi	: 72, 77, 91, 96
İşler ve Günler	: 83
İthake	: 86
İyonya	: 51, 68, 69, 70
İzmir Arkeoloji Müzesi	: 51, 74, 75, 76, 78, 79, 80, 82, 86, 87, 102
İzmir Demir Çelik	: 78, 80

J

John Freely	: 87
-------------	------

K

Kaikos	: 16, 31, 32, 33, 37
Kalabaksaray, Kalabasar	: 91, 102
Kama	: 62
Kapadokya	: 65
Karia	: 51
Karun	: 65
Karya	: 50
Kaunos	: 50
Kazıkbağları	: 31, 32, 39, 41
Kazıklı Bağlar	: 31
Kazlık	: 31
Keçiler Yurdu	: 18, 24, 26
Kehanet Merkezi	: 49

Kendirci Mevkii	: 79
Kent Meclisi	: 18, 21
Kızılırmak	: 65
Kidainis	: 33
Kilise	: 20, 40
Kiliseköy	: 40
Klaros	: 49, 50
Klasik Çağ	: 36, 62
Kocaçay	: 17, 21
Köle İsyanı	: 84
Köseler köyü	: 17, 21, 26
Krawana	: 45
Kritheis	: 85
Kroisos	: 65, 68
Kuzey Hamamı	: 21
Kyme	: 9, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 66, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 92, 102
Kyros, II.	: 65

L

L.H. Jeffery	: 79
La Necropole de Myrina	: 96
Lale Doğer	: 17
Lalelik Tepe	: 39
Larissa	: 61, 62
Lesbos, Lesvos	: 61, 64, 68
Leukai	: 84
Levanten	: 102
Lidya İmparatorluğu	: 68
Lidya	: 45, 65, 68, 86
Londra British Museum	: 72, 77, 100
Louvre Müzesi	: 72, 91, 96, 98, 101
Ludwig Meier	: 39
Ludwig	: 39
Luwi	: 33, 45, 62, 91

M

M. Hamdi Kan	: 17
Macellum, Makellon	: 25
Magnesia	: 68
Makedonyalılar	: 69
Maltepe	: 39
Manisa	: 17, 20, 21, 25, 38, 84
Marie Gabriel Florent Auguste de Choiseul-Gouffier	: 37
Martin Seeliger	: 39
Mazares	: 68
Mehmed, II.	: 70
Mehmet Atıcı	: 81
Mehmet Gürbüz	: 17
Mehmet Reşat, V.	: 40
Melanie Bartz	: 39
Meles Çayı	: 85
Melesigenes	: 85
Mendirek	: 31, 32, 37, 38, 39, 40, 76
Menestheus	: 32, 33
Meşe	: 18

Midas	: 87
Midilli	: 59, 61, 64, 68, 71
Midye	: 51, 52, 93
Mimar Neopomucky	: 73
Mimar Vitruvius	: 39
Mimarlık Üzerine On Kitap	: 39
Mitilini	: 68
Mourina	: 91
Murat Çekilmez	: 51, 91, 92, 102
Myrina	: 9, 13, 37, 45, 48, 49, 50, 51, 62, 90, 91, 92, 93, 94, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104
Mysia	: 48

N

Namura Körfezi	: 59
Namurt Limanı	: 76
Nemrut Kale	: 17
Nemrut Koyu	: 59
Neonteikhos	: 61, 62
Nevzat Erkol	: 13
NewYork Museum	: 77
Nurettin Öztürk	: 93

O-Ö

Oğuz Tekin	: 51, 62, 65
Oliva	: 32
Orkestra	: 21, 76
Osman Hamdi Bey	: 102
Osmanlı	: 38, 40, 41, 70, 96, 102
Öteki Tepe	: 91, 99

P

Paktyas	: 65, 68
Parmeion	: 49
Patara	: 49, 50
Pausanias	: 45, 49
Pelasglar	: 61
Pelasgos	: 18
Peloponnessos Savaşı	: 48
Pergamon Krallığı	: 18, 36, 84
Pergamon	: 18, 20, 22, 31, 32, 34, 36, 37, 39, 40, 41, 70, 84
Pers, Pers Tarihi	: 18, 48, 49, 65, 68, 69, 87
Perses	: 83
Petkim	: 59
Petrol Ofisi	: 59
Peusanius	: 50
Philippos, II.	: 82
Phokaia	: 61, 68
Phrikion	: 62
Phrikonis	: 62
Phrygia Krallığı	: 87
Pitane	: 13, 32, 51, 61, 62
Platon	: 86
Plinius	: 48, 50

Polybios	: 83
Portiko	: 25
Pottier	: 72, 92, 96, 102
Prag Üniversitesi	: 73
Pteria	: 65
Pythikos	: 17, 21, 25, 91, 93, 99

R

R. Bohn	: 26
Reinach	: 72, 92, 96, 102
Reşadiye İskelesi	: 38, 41
Revak	: 25, 39
Roma İmparatorluğu	: 17, 20, 36, 70, 82, 84, 93, 97, 102
Roma, Roma Devri	: 17, 20, 21, 36, 39, 50, 51, 70, 82, 84, 93, 97, 102

S-Ş

Sabahattin Eyüboğlu	: 83
Sakar Tepe	: 41
Sakız	: 61, 68
Salomon Reinach	: 72, 92, 96, 102
Sandokos	: 69
Sardena dağı	: 37
Sardes	: 65, 68
Sargon, II.	: 87
Saruhanogulları	: 20
Sayda	: 102
Schanmann	: 38
Sebahattin Karaca	: 61, 73, 97
Sebastiana Lagona	: 59, 71, 73, 74, 76
Seleukialılar	: 69, 70
Seleukos	: 69
Setlik Deresi	: 17
Side	: 71
Smyrna	: 61, 62, 85, 92
Soterio ve Rhomaia Şenlikleri	: 85
Sparta	: 48
Spartaküs	: 84
St. Petersburg Museum	: 77
Stadia	: 32, 48, 91
Stadium	: 21
Stefan Feuser	: 39
Stephanos	: 33, 48
Strabon	: 18, 31, 32, 45, 48, 49, 50, 64, 92
Stratonikea	: 84
Sultan Abdülaziz	: 104
Swa-Krana	: 48
Şakran	: 17, 40, 41, 44, 45, 48
Şapel	: 20, 21
Şükrü Tül	: 18

T

Tabalos	: 65
Talent	: 48, 49
Tanagra	: 93, 96
Tarentum	: 96

Tavşan Adası	: 49, 52
Taylan Köken	: 40, 41, 60, 63, 70, 93, 94, 113
Temaşalık	: 45, 48, 54
Tenedos	: 61
Terakota	: 96, 97, 101, 103
Teselya	: 61
Theogonia	: 83
Tiberius, Tiberius Kapısı	: 20, 21, 92, 93, 97
Titnaios	: 21, 91
Tiyatro	: 20, 21, 39, 73, 74, 76, 92, 93
Traian	: 92
Troia Savaşı	: 33, 61, 86
Truva Savaşı	: 33, 61, 86
Turhan Özkan	: 48, 51, 52

U-Ü

Ulrich Mania	: 39
--------------	------

V

Van Windekens	: 18
Vedat İdil	: 74
Venedik	: 71, 102
Verlag von Dietrich Reimer	: 58
Veyries	: 96

W-X

W.M. Ramsay	: 38
Wolfgang Radt	: 70
Xerxese	: 69

Y

Yanikköy Kalesi	: 61
Yavuz Özmakas	: 85
Yeni Şakran	: 17, 44, 45,
Yunanistan	: 18, 59, 60, 62, 70, 96
Yunt dağı	: 17
Yusuf Sezgin	: 17, 18, 20, 24, 26

Z

Zeus Sunağı	: 72
Zeytin, Zeytinlik	: 32, 33, 38, 40, 42, 59, 71, 76, 82
Zeytindağ	: 31, 40, 41

Teşekkür

Kitabımızda Aliağa Belediye Arşivindeki fotoğrafların yanı sıra;

Aliağa'nın yetiştirdiği değerli isimlerden İbrahim Fidanoğlu'nun, Ayvalıklı yerel tarih araştırmacısı Taylan Köken'in ve merhum Ressam Erkmen Senan'ın arşivinden fotoğraflara da yer verilmiştir.

Fotoğrafların yayınlanmasına izin veren Sayın İbrahim Fidanoğlu'na, Sayın Taylan Köken'e ve merhum Erkmen Senan'ın kardeşi sayın Emre Senan'a teşekkür ediyoruz.

Aliağa Kent Kitaplığı

Kültür yayınlarımızla Aliağa'yı geçmişten geleceğe taşıyoruz.

Aliağa'yı tanımak ve tanıtmak için

“Aliağa Kent Kitaplığı” yayınlarımızı edinerek
Aliağa'nın **“Kültür Belleği”**ne sahip olun.

Aliağa Belediyesi

Kültür Mahallesi Lozan Caddesi No: 47 35800 Aliağa-İZMİR

Telefon: 0 232 616 19 80

E-mail: aliagatarihi@aliaga.bel.tr **E-kitap:** www.aliaga.bel.tr

/aliagabl

Tarihin en kısa tanımı “insanlığın bütün geçmişı”dir. Tarih öğrenmenin sayılmayacak kadar yararı vardır. Geçmiş öğrenilmeden nereden gelip nereye gittiğimizi; kendimizi ve mensubu olduğumuz milletimizi, bizi biz yapan ortak değerlerimizi; üstünde yaşadığımız toprağı bilmek mümkün değildir. İşte bu değerlerin öğrenilmesi de tarih okumakla mümkündür. Kentleri kent yapan, binlerce yıldan bu yana oluşan tarih, kültür ve uygarlık birikimidir. Bu günlere ulaşan uygarlık birikimi hepimize kalan bir mirastır. Bu mirası bugünden geleceğe taşımak ise hem görevimiz, hem sorumluluğumuz olmalıdır. Biz bu sorumlulukla elinizdeki kitabı hazırladık.Yaşadığımız topraklarda kurulmuş uygarlıkların izlerini bulabileceğiniz bu kitap, öncelikle öğrencilere tarihi, arkeolojiyi sevdirmeyi, yaşadığımız coğrafyanın ne büyük zenginliğe sahip olduğunu anlatmayı amaçlamaktadır.

Eylül 2017

ISBN 978-975-97975-7-7

9 789759 797577